

UPPSALA
UNIVERSITET

Juridiska institutionen
Höstterminen 2011

Examensarbete i processrätt, särskilt skiljemannarätt

Svensk domsrätt i internationella skiljetvister

- I kölvattnet efter NJA 2010 s 508

Författare: Joakim Edvinsson

Handledare: Docent Elisabeth Lehrberg

FÖRORD

Många studenter använder detta textutrymme till att tacka nära och kära för deras stöd under den långa och svåra väg som uppsatsskrivandet har inneburit. Sådana tacktal tänker jag också hålla, men sparar det till den dagen då jag mottar ett Bragdguld eller en Grammis, vilket får anses ligga närmare ”typsituationen” för när tacktal är lämpliga. För egen del har jag istället alltid betraktat detta utrymme som den enda plats för skrift, som jag under min juristutbildning får använda till *precis* vad jag vill. Detta synsätt visade sig dock mestadels vara till min egen nackdel. Den enorma valfrihet som detta öppnade upp för har lett till vanda, kval och stark ambivalens över vilka ord och tecken som egentligen ska utgöra förordets brödtext. Denna tveksamhet gav samtidigt upphov till frågan om vad juristutbildningen egentligen har gjort med mig som person. Numera går det, till skillnad från tidigare, inte att vara säker över någonting! Finns det en gnutta tvivel så slätar man över sina meningar genom användandet av vaga begrepp såsom ”torde” och ”sannolikt”. Rädsla över att bli besatt av släthet och tveksamhet gjorde att jag slutligen bestämde mig för att använda utrymmet för att ta en revansch.

Inför min och mina kurskamraters tentamen på terminskurs 2 slöts ett vad mellan mig och en vän. Vadet gick ut på att var och en skulle klämma in ett av den andre utvalt ord i tentamenssvaret. Ordet jag fick tilldelat var ”bechamelsås” och i vadslagningen stod mat, dryck och heder på spel. Väl under tentamen går en fråga i ämnet skadeståndsrätt mycket passande under temat; matlagning. Om jag varit vid mitt sinnes fulla bruk hade jag med lätthet kunnat smyga in ordet ”bechamelsås”. Istället för att göra detta råkar jag dessvärre koncentrera mig för mycket på vad examinatorer i allmänhet brukar efterfråga i ett tentamenssvar och glömmer därför bort mitt sidouppdrag om sås. Jag förlorar i samma ögonblick vadslagningen.

I detta förord använder jag ordet ”bechamelsås” tre gånger. Om detta retroaktivt leder till att jag vinner vadslagningen vet jag inte. Men jag anar hursomhelst att jag måste vara den förste som använder ordet i en examensuppsats.¹ Det gör mig stolt, väldigt stolt.

De resterande sidorna i denna uppsats handlar om något helt annat.

Joakim Edvinsson, Uppsala, november 2011

¹ Jag reserverar mig för att det kan förekomma uppsatser med temat ”sås” på andra utbildningar.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FÖRORD.....	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING.....	6
1.1 Bakgrund	6
1.1 Syfte och frågeställningar.....	7
1.2 Avgränsningar	8
1.4 Metod och material.....	9
1.5 Definitioner	10
1.6 Disposition	11
2 SKILJEFÖRFARANDE SOM TVISTELÖSNINGSFORM FÖR INTERNATIONELLA PARTER.....	12
2.1 Allmänt.....	12
2.1.1 Välanpassat för internationella kommersiella tvister	12
2.1.2 Komplikationer med valet av traditionell domstolsprocess	14
2.1.3 Kort om några av skiljeförfarandets nackdelar	16
2.1.4 Olika typer av skiljeförfaranden	16
2.2 Om Sveriges position som skiljedomsland	18
2.3 Relevanta regelverk	18
2.3.1 Lagen om skiljeförfarande.....	18
2.3.2 Skiljedomsinstitutens regler	19
2.3.3 Modellagen	21
3 DET INTERNATIONELLA SKILJEFÖRFARANDETS FÖRHÅLLANDE TILL SVENSK DOMSTOL	21
3.1 Allmänt.....	21
3.1.1 Partsautonomi och statlig kontroll.....	21
3.1.2 Principen om lagstöd för domstolsingripanden i svensk rätt.....	22
3.2 Domstols inblandning innan förfarandet har inletts	23
3.2.1 Ansökan om kvarstad och andra säkerhetsåtgärder.....	23
3.2.2 Talan om bevisupptagning till framtida säkerhet	24

3.2.3 Fastställsetalan avseende skiljeavtalet	25
3.3 Domstols medverkan innan skiljenämnd har konstituerats	25
3.3.1 Talan om utseende av skiljeman.....	25
3.4 Domstols medverkan när förfarandet pågår	26
3.4.1 Talan om skiljemännens entledigande.....	26
3.4.2 Domstols medverkan till bevisupptagning	27
3.5 Domstols inblandning när förfarandet har avslutats	28
3.5.1 Talan om ogiltighet, klander och ändring.....	28
3.5.2 Talan avseende skiljemännens ersättning.....	28

4 SVENSK DOMSRÄTT OCH INTERNATIONELLA SKILJEFÖRFARANDEN

.....	29
4.1 Allmänt om svensk domsrätt och internationella skiljeförfaranden.....	29
4.1.1 Några inledande anmärkningar.....	29
4.1.2 Svensk domstols behörighet enligt LSF	30
4.1.3 Uttalanden i förarbetena om svensk domsrätt	31
4.1.4 Kravet på anknytning och 47 § LSF.....	32
4.2 Platsen för skiljeförfarandet som grund för svensk domsrätt.....	34
4.2.1 En domsrättsgrund med stöd i principen om avtalsfrihet?	34
4.2.2 Titan-målet och efterföljande kritik.....	35
4.2.3 NJA 2010 s 508	37
4.3 Ytterligare grunder för anknytning och svensk domsrätt.....	39
4.3.1 Förhållandet mellan 47 § 2 st LSF och andra forumregler	39
4.3.2 Svarandens hemvist	40
4.3.3 Andra eventuella anknytningsfaktorer	41
4.3.4 Relevant svensk rättspraxis om domsrätt och RB:s forumregler	43
4.3.5 Avslutande kommentarer om kopplingen till skiljedomsrätten.....	46
4.4 Bryssel- och Luganokonventionerna samt Bryssel I-förordningen.....	46
4.4.1 Konventionernas och förordningens uppkomst och relevans	46
4.4.2 Regelverkens betydelse för internationella skiljeförfaranden	47
4.4.3 Särskilt om regelverkens inverkan på svensk domsrätt	48
4.5 Sammanfattande kommentarer.....	50

5 MOT EN KLAR OCH GEMENSAM REGEL AVSEENDE SVENSK

DOMSRÄTT I INTERNATIONELLA SKILJEFÖRFARANDEN ... 51

5.1 Behovet av en tydlig regel.....	51
-------------------------------------	----

5.1.1 Återuppväckt kritik och falsk förutsebarhet	51
5.1.2 Behov kopplat till fastställandet av partsautonomins gränser	52
5.1.3 Det internationella harmoniseringsbehovet	52
5.2 Finns numera en gemensam domsrättsregel?	54
5.2.1 Yrkanden som omfattas av domsrättsregelns tillämpningsområde	54
5.2.2 Förklaringen till HD:s slutsats och övriga yrkanden	55
5.2.3 Ett försök att kartlägga domsrättsregelns omfattning	56
5.3 Säkerhetsåtgärder och domsrättsregelns tillämplighet	59
5.3.1 Svensk domsrätt och säkerhetsåtgärder i skiljeförfarande	59
5.3.2 Om parternas avtal om platsen för förfarandet som anknytningsfaktor	61
5.4 Ansökan om editionsföreläggande och regelns tillämplighet	63
5.4.1 Svensk domsrätt och ansökan om editionsföreläggande	63
5.4.2 Om parternas avtal om platsen för förfarandet som anknytningsfaktor	65
5.5 Om tidpunkten för domstolens medverkan som avgörande faktor	67
5.6 Om framställningens art som avgörande faktor	68
5.7 Sammanfattande slutsatser	69
6 NÅGRA AVSLUTANDE KRITISKA SYNPUNKTER	70
6.1 Är HD:s domsrättsregel lämplig?.....	70
6.1.1 Genomslag för allmänna intressen	70
6.1.2 Vad är <i>egentligen</i> svenskt rättskipningsintresse?	71
7 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING.....	74

FÖRKORTNINGAR

AAA	American Arbitration Association
AD	Arbetsdomstolen
Bryssel I-förordningen	Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område
Brysselkonventionen	Konventionen den 27 september 1968 om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område och tillträdeskonventionerna den 9 oktober 1978, den 25 oktober 1982, den 26 maj 1989 och den 29 november 1996
ICC	International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce
ICDR	International Centre for Dispute Resolution
LAS	Lag (1982:80) om anställningsskydd
LCIA	London Chamber of International Arbitration
LSF	Lag (1999:116) om skiljeförfarande
Luganokonventionen	Den i Lugano den 30 oktober 2007 antagna konventionen om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område
Modellagen	UNCITRAL: s modellag om internationella kommersiella skiljeförfaranden, antagen juni 1985
New York-konventionen	1958 års New York-konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
SCC	Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut (The Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce)
SkmL	Lag (1929:145) om skiljemän
SOU	Statens offentliga utredningar
UNCITRAL	United Nations Commission on International Trade Law

1 INLEDNING

1.1 Bakgrund

En naturlig följd av en ökad globaliserad handel och en mer integrerad handels- och tullpolitik i exempelvis Europa är att allt fler multinationella aktörer producerar varor, utbyter tjänster och sluter transnationella avtal med varandra. En med detta sammankopplad tendens är dessutom att affärstvister i allt större utsträckning avgörs genom skiljeförfarande istället för traditionell rättsprocess. Skiljeförfarandets ökade popularitet hör främst samman med att skiljeförfarandet är en välanpassad och effektiv tvistelösningmekanism för internationella kommersiella tvister. Skiljeförfarandet ger de berörda parterna en möjlighet att anpassa rättsprocessen efter sina egna kommersiella eller rättskulturella behov. En traditionell domstolsprocess kan däremot – t.ex. på grund av långa handläggningstider – vara riskfylld för parter som vill tillvarata intressen kopplade till internationell handel.²

Parter i ett internationellt skiljeförfarande åtnjuter inte obegränsad frihet att disponera över rättsprocessen och inblandning av nationella domstolar är vid många tillfällen direkt nödvändig. I vilken mån en stat ska utöva rättslig kontroll över inom sin jurisdiktion pågående skiljeförfaranden samt i vilka fall en nationell domstol ska bistå parter i ett skiljeförfarande är emellertid inte helt självklart.³ En alltför omfattande övervakning av skiljeförfaranden motverkar vissa av de syften som gör dessa särskilt ändamålsenliga för kommersiella tvister. Det anses å andra sidan inte lämpligt att en stat aldrig skulle kunna ställa sitt inhemska domstolsväsende till förfogande, oavsett vilken obefogad rättsförlust en part annars skulle riskera att lida.

En grundförutsättning för nationella domstolars inblandning i internationella skiljeförfaranden är att domstolen har behörighet att pröva de yrkanden eller ansökningar som framställs från utländska parter. För svenskt vidkommande har frågan om domsrätt varit en "het potatis" under de senaste åren. Oklarheter i behörighetsfrågan, bland annat orsakade av hovrättens avgörande i det s.k. Titan-målet,⁴ utlöste en alltjämt pågående debatt om att reformera det gällande svenska regelverket på skiljemannarättens område. Kritiker menade att ett förtydligande av vad som bör gälla i behörighetsfrågan är påkallat

² Redfern & Hunter (2004), s 329.

³ Redfern & Hunter (2004), s 329.

⁴ RH 2005:1.

för att stärka Sverige som skiljemannaland.⁵ Kritiken mot Titan-målet har i princip tystnat efter ett av Högsta domstolen nyligen avgjort mål gällande frågan om domstols behörighet i internationella skiljeförfaranden.⁶

I avgörandet konstaterar HD att parternas avtal om platsen för skiljeförfarandet kan vara en tillräcklig anknytning för att grunda svensk domsrätt i skiljedomsrättsliga frågor. Trots att HD har avfattat en klar och tydlig dom, som enligt många får anses innebära att Titan-målet är överspelat, torde det inte vara självklart att HD:s avgörande är långsiktigt hållbart som vägledning för samtliga domsrätsfrågor i internationella skiljetvister. Tvärtom lämnar avgörandet en mängd närliggande frågor om domsrätt helt obesvarade. I vilken omfattning avgörandet är prejudicerande har ännu ingen uttalat sig om och frågan om svensk domsrätt i internationella skiljeförfaranden är alltså en tvetydig fråga med många möjliga svar. Det torde således finnas ett behov av att, i kölvattnet efter HD:s avgörande, klargöra och ifrågasätta gällande rätt på detta område.

1.1 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens övergripande syfte är att undersöka om det numera, efter NJA 2010 s 508, finns en klar och generellt tillämplig regel för svensk domsrätt, som är gemensam för alla typer av yrkanden som en part i ett internationellt skiljeförfarande kan tänkas framställa.

En part i ett skiljeförfarande kan använda sig av svensk allmän domstol i en mängd olika typer av ärenden. I varje enskilt ärende kan frågan om domstols behörighet aktualiseras och om behörighet inte anses föreligga ska partens talan avvisas. En bärande punkt i denna uppsats är att försöka påvisa skillnader och likheter beträffande de olika formerna av domstolsbiträde en part i en internationell tvist kan utnyttja och i samband därmed dra slutsatser huruvida en gemensam regel om domsrätt för alla typer av yrkanden är lämplig eller om det finns skäl att göra undantag för vissa typer av yrkanden.

Den övergripande frågan gäller samtliga yrkanden som parter i ett skiljeförfarande kan tänkas framställa till nationell domstol, men frågan ska i det avslutande avsnittet problematiseras genom i första hand två exempel. Dessa exempel utgörs av ansökan om säkerhetsåtgärder enligt 4 § 3 st lag (1999:116) om skiljeförfarande (LSF) och ansökan om editionsföreläggande enligt 26 § LSF. Exempelen är utvalda på grund av främst två

⁵ Se Shaughnessy (2005), s 264 ff., Bagner (2008), s 29 f., Bergman (2009) och Öhrström (2009).

⁶ NJA 2010 s 508.

orsaker: För det första är de lämpliga för att i förlängningen kunna dra generella slutsatser om domstols behörighet i internationella skiljeförfaranden eftersom, i synnerhet yrkanden om säkerhetsåtgärder, uppvisar många särdrag i förhållande till andra yrkanden, som kan tänkas påverka bedömningen av om svensk domsrätt föreligger. För det andra är frågan om svensk domsrätt, kopplad till yrkanden om säkerhetsåtgärder eller edition, i princip inte behandlad i den juridiska litteraturen.

Vid sidan om den huvudsakliga frågan syftar denna uppsats till att mer allmänt redogöra för gällande rätt avseende svensk domsrätt i internationella skiljetvister. Detta är i första hand påkallat för att i förlängningen kunna svara på frågan vad som utgör gällande rätt för det fall NJA 2010 s 508 inte skulle tänkas vara prejudicerande, men, även för att ge läsaren en *helhetsbild* av ämnet.

1.2 Avgränsningar

Uppsatsen behandlar frågan om svensk domsrätt i internationella skiljeförfaranden med, i första hand, säkerhetsåtgärder och edition som exempel. Materiella frågor om edition och säkerhetsåtgärder samt generella skiljemannarättsliga frågor faller av den anledningen utanför det område som uppsatsen ska behandla. Detsamma gäller - i den mån frågorna går att särskilja - frågan om svensk domstols behörighet i andra typer av mål än internationella skiljeförfaranden.

Uppsatsen behandlar endast internationella skiljeförfaranden som kan ha någon anknytning till Sverige. Om platsen bestämts genom att parterna själva har kommit överens om detta eller om skiljemän alternativt ett skiljedomsinstitut har valt att förlägga skiljeförfarandet till Sverige har ingen större betydelse.⁷ Det relevanta för uppsatsens ram i detta avseende är att svenska regler för domsrätt är eller kan bli tillämpliga, vilket kan vara fallet oavsett *vem* som har beslutat var förfarandet ska äga rum.

Det finns visserligen skäl att inte uteslutande använda sig av ett svenskt perspektiv, med hänsyn till att ämnet har en internationell prägel. Av denna anledning görs i texten fortlöpande jämförelser med utländsk lagstiftning och olika skiljedomsinstituts regler. Genomgående kan sägas att Storbritannien mestadels används som jämförelseobjekt. Orsaken till detta är att man i brittisk rätt traditionellt sett varit mindre

⁷ Heuman (1999), s 675 f.

restriktiv i frågan om domsrätt,⁸ men även för att Storbritannien är en central nation vad gäller internationell kommersiell tvistlösning.⁹

Givet utgången i NJA 2010 s 508 finns, enligt min mening, ett behov av att ytterligare behandla och utreda frågan om innebörden av principen om partsautonomi i skiljeförfaranden och närliggande frågor om tolkningen av skiljeavtal för att uttömmande kunna besvara frågeställningen i denna uppsats. Det finns möjligtvis också skäl att behandla prorogation i allmänna förmögenhetsrättsliga mål mer djupgående. Av utrymmesskäl har emellertid dessa frågor endast behandlats mer kortfattat.

1.4 Metod och material

Uppsatsen följer i huvudsak en traditionell *rättsdogmatisk* metod. Jag har med andra ord utgått från de befintliga rättskällorna i syfte att klargöra innebörden av de rättsregler och principer som gäller på området. Avseende de svenska förhållandena utgör LSF och rättegångsbalken (1942:740) (RB) utgångspunkter för framställningen, men kompletteras av svensk domstolspraxis och skiljedomar i den mån man kan finna publicerade sådana. Vid sidan om lagstiftning, förarbeten och praxis har jag huvudsakligen använt mig av juridisk doktrin för att fastställa reglernas tillämpningsområde eller för att finna resonemang om gällande rättsregler. Orsaken till detta är att frågor relaterade till domsrätt i internationella skiljeförfaranden omnämns i relativt obetydlig omfattning i förarbetena och publicerade avgöranden i frågan är lätträknade.

Med hänsyn till ämnets internationella koppling utgör en stor del av källmaterialet utländsk litteratur. I texten kommer därutöver jämförelser göras med utländsk rätt där detta bedöms som nödvändigt eller intressant. Trots detta är inte intentionen att använda sig av en *komparativ* metod, eftersom de utländska rättsordningarna varken ska utvärderas eller utförligt jämföras med de svenska reglerna. Tanken är snarare att hämta inspiration ur utländska rättsordningar för att bedöma de svenska reglerna.

I den avslutande diskussionen beträffande förekomsten av en gemensam regel om svensk domsrätt i internationella skiljeförfaranden använder jag mig av en *friare* metod. Med hänsyn till att innebörden av HD:s dom i NJA 2010 s 508 inte behandlats i litteraturen samt att tanken varit att dra generella slutsatser om svensk domsrätt utifrån, i

⁸ Se t.ex. artikel 2 English Arbitration Act (1996).

⁹ LCIA är t.ex. ett av världens största skiljedomsinstitut.

första hand två exempel, har en friare metod varit nödvändig. Av detta tillvägagångssätt följer att alla påståenden och slutsatser inte kan tas direkt för givna. Lösningen har nåtts genom ett kritiskt och möjligtvis lite väl kreativt tillvägagångssätt. Detta förutsätter att även läsaren måste förhålla sig kritisk till texten i den avslutande diskussionen.

De analytiska och deskriptiva delarna är till stor del sammanvävda genom hela texten, men de analytiska delarna är huvudsakligen koncentrerade till de två avslutande avsnitten där även ett kortare *de lege ferenda* – resonemang förs om hur de svenska reglerna om domsrätt bör vara utformade i fråga om internationella skiljeförfaranden.

1.5 Definitioner

Avseende begreppsbildningen kan inledningsvis sägas att den svenska lagen saknar någon tydlig definition av när ett skiljeförfarande är internationellt.¹⁰ Med *internationella skiljeförfaranden* menas emellertid i denna uppsats ett skiljeförfarande där minst en av parterna har sitt hemvist utanför Sveriges gränser. När inget annat sägs utgår jag från att svaranden inte har sin hemvist i Sverige.

Även begreppsparet *domsrättsgrund* och *anknytningsfaktor* förtjänar ett förtydligande. Det första får anses vedertaget för att beskriva den rättsliga grunden för svensk domsrätt. Det senare är väl knappast någon på rättsområdet vedertagen term, men används flitigt av Heuman, och kan sägas avse de kriterier som krävs för att domsrättsgrunden ska vara uppfylld.¹¹ Som exempel kan nämnas att om platsen för skiljeförfarandet är domsrättsgrunden, så utgör parternas avtal om platsen en anknytningsfaktor som kan tala för att domsrättsgrunden är uppfylld. Begreppsparet kan leda till viss förvirring, eftersom domsrättsgrunder och anknytningsfaktorer kan sammanfalla. Svarandens hemvist är exempelvis en domsrättsgrund, men kan också utgöra en anknytningsfaktor i det fall domsrättsgrunden är platsen för skiljeförfarandet.

Vidare kan vad som hänför sig till begreppet *säkerhetsåtgärder* vara svårdefinierat, eftersom de åtgärder som innefattas i begreppet skiljer sig mellan olika rättsordningar.¹² När svensk rätt behandlas åsyftas de säkerhetsåtgärder - såsom kvarstad och andra beslut - som avses i 15 kap RB. När säkerhetsåtgärder på ett internationellt eller allmänt plan

¹⁰ Heuman (1999), s 676. I modellagen artikel 1 (3) finns en definition. Denna definition är vidare än den som används i denna uppsats. Exempelvis är en tvist ”internationell” i modellagens mening om parterna kommit överens om att tvisten har en anknytning till ett andra land.

¹¹ Se Heuman (2010), s 948 ff.

¹² Nygh (1998), s 115-122.

behandlas, åsyftas emellertid i allmänhet åtgärder som har till syfte att ”bereda sökanden provisoriskt rättsskydd” i väntan på domen i målet eller dess verkställighet.¹³ Begreppet säkerhetsåtgärder kommer att användas i denna vida mening när stöd hämtas ur utländska källor. Läsaren besparas således upprepade genomgångar av vilka exakta åtgärder som begreppet omfattar. Endast i det fall då de säkerhetsåtgärder som avses markant avviker från vad man ur svenskt perspektiv normalt innefattar i begreppet säkerhetsåtgärder kommer ett förtydligande särskilt att anges.

1.6 Disposition

Detta inledande avsnitt följs av kapitel 2 som generellt behandlar det internationella skiljeförfarandet som transnationell tvistelösningsform. Kapitlet syftar till att introducera läsaren i ämnet och ge en översiktlig bakgrund för de inledningsvis nämnda frågeställningarna. Eftersom kapitlet även lyfter fram skiljeförfarandets syften, funktioner och viktiga särdrag är det dessutom ett avsnitt som utgör ett fundament för uppsatsens avslutande analys. I kapitel 3 ges en övergripande bild av den nationella domstolens relation till det internationella skiljeförfarandet, vilket syftar till att presentera de överväganden som ligger bakom de bestämmelser som berättigar domstolsinblandning i skiljeförfarandet. Avsnittet ska i likhet med det föregående tjäna som bakgrund inför de nästkommande kapitlen samt den avslutande analysen. Därefter behandlas och redogörs för gällande rätt avseende svensk domsrätt i kapitel 4.

Framställningen övergår sedan i kapitel 5 till den huvudsakliga analysen och besvarandet av frågan om en potentiell gemensam domsrättsregel för framställningar knutna till internationella skiljeförfaranden. Kapitlet är utformat efter vissa skiljelinjer, som uppmärksammats i de tidigare kapitlen, avseende domsrätt mellan de olika yrkanden en part i ett skiljeförfarande kan framställa. Avslutningsvis förs i kapitel 6 en kort diskussion om lämpligheten av det resultat som nåtts i kapitel 5.

¹³ Yesilirmark (2005), s 4 och Pålsson (1996), s 385.

2 SKILJEFÖRFARANDE SOM TVISTELÖSNINGSFORM FÖR INTERNATIONELLA PARTER

2.1 Allmänt

2.1.1 Välanpassat för internationella kommersiella tvister

Att lösa tvister genom skiljeförfarande på den internationella arenan är inte något nytt fenomen och liknande tvistelösningsformer har funnits ända sedan antikens dagar, långt före statliga domstolssystem hunnit utvecklas.¹⁴ Att slita tvister ”på privat väg” har därefter varit en tvistelösningsform som levt kvar vid sidan om tvistelösning i nationella domstolar, utan någon insyn eller kontroll fram tills dess att nationella lagar började växa fram för att reglera skiljeförfaranden.¹⁵ Internationella skiljetvister sträcker sig över landsgränserna och trots förekomsten av nationell lagstiftning var ändå många grundläggande frågor beträffande *internationella* skiljeförfaranden olösta fram tills under 1900-talet. Detta gällde kanske framförallt frågor om jurisdiktion och verkställighet av skiljedomar i andra länder.¹⁶ Under 1900-talet har emellertid de nationella regelverken länkats samman genom fördrag, konventioner och andra instrument, vilket har skapat ett internationellt system för rättslig behandling av skiljeklausuler och skiljedomar för parter från olika länder. För att nämna några av de viktiga milstolparna i denna utveckling kan Genève-protokollet¹⁷ och New York-konventionen framhävas.

Idag är skiljeförfarande den mest etablerade tvistelösningsformen för internationella kommersiella tvister. Orsakerna till detta är många, men kan sammanfattningsvis sägas bestå i de affärsmässiga syften som uppbär skiljeförfarandet. Skiljeförfarandets grund finns i principen om avtalsfrihet, vilken ger privata aktörer möjligheten att komma överens om tillämplig materiell rätt, men även om *hur* de vill att deras processer ska lösas. En rad andra faktorer bidrar också till att göra skiljeförfarandet särskilt lämpligt för internationella tvister.

För det första (1) tillåter skiljeförfarandeformen parterna att skapa ett *neutralt* forum för att lösa sin tvist, utan närmare koppling till endera parten eller parternas

¹⁴ Born (2009), s 21.

¹⁵ Ett av de tidigaste regelverken var English Arbitration Act som trädde i kraft år 1698.

¹⁶ Redfern & Hunter (2009), s 6.

¹⁷ 1923 års Genèveprotokoll rörande skiljedoms-klausuler.

respektive hemstater.¹⁸ Detta skapar jämlikhet mellan parterna och ingen tvingas föra en process på motpartens territorium. Friheten att på förhand bestämma platsen för skiljeförfarandet skapar neutralitet, men det gör även t.ex. parternas rätt att utse skiljemän eller deras möjligheter att välja neutrala skiljeförfaranderegler för processen.¹⁹

För det andra (2) *centraliseras* och förenklas processen för parterna, eftersom man genom skiljeavtalet kan förhindra framtida problem relaterade till nationell jurisdiktion eller lagvalsregler i nationella rättsordningar. En tvist härrörande från ett transnationellt avtalsförhållande kan nämligen inbegripa ett flertal staters rättsordningar: I första hand de berörda parternas hemstater, men man kan också tänka sig att fullgörandet av avtalet eller en uppkommen skada berör ett tredje land. Sådana situationer leder ofta ofrånkomligen till att kärandeparten söker stämma motparten i det forum som kan tänkas vara till kärandens fördel.²⁰ I förlängningen kan detta resultera i ytterligare tvister rörande processuella frågor som ur processekonomisk synpunkt är negativt för parterna. Att detta kan undvikas genom avtal om skiljeförfarande som tvistelösningsform är en stor fördel.

För det tredje (3) är en fördel avseende internationella skiljeförfaranden att meddelade skiljedomar är verkställbara i större delen av världen. New York-konventionen är - med sina 135 anslutna stater - en starkt underlättande faktor vad gäller verkställigheten av internationella skiljedomar. Det finns ingen internationell motsvarighet beträffande verkställighet av utländska domstolsavgöranden, vilket endast existerar i regionala former (t.ex. Bryssel I-förordningen). Några av de största handelsnationerna och ekonomierna i världen, däribland t.ex. USA, är inte anslutna till någon multilateral överenskommelse gällande verkställighet av utländska domstolsdomar.²¹

En effekt av ovan nämnda fördelar, men numera även en orsak till det internationella skiljeförfarandets starka ställning, är att enskilda stater ständigt moderniserar sin lagstiftning för skiljeförfarande i syfte att tilldra sig andelar på ”skiljeförfarandenas marknad” samt för att möta multinationella företags behov.²² Utöver detta etableras och utvecklas skiljedomsinstitut över hela världen, vilka samtliga arbetar

¹⁸ Enligt vissa empiriska undersökningar är detta en av de två viktigaste fördelarna med den internationella skiljeförfarandeprocessen. Se Bühring-Uhle (2005), s 33.

¹⁹ Born (2009), s 73.

²⁰ Born (2009), s 75.

²¹ Born och Rutledge (2007), s 1011-18.

²² Redfern & Hunter (2004), s 1.

för ett gynnsamt internationellt klimat för parter som önskar lösa sina tvister genom skiljeförfarande.

2.1.2 Komplikationer med valet av traditionell domstolsprocess

Skillnaderna mellan en traditionell domstolsprocess och ett skiljeförfarande är många och en del av de komplikationer som är förknippade med den ordinära civilprocessen hör samman med att den inte har de egenskaper som framhävts avseende skiljeförfarandet i föregående avsnitt. Alla skillnader ska här inte gås igenom, utan endast några övergripande svårigheter för internationella parter som för talan i nationella domstolar.

Som utgångspunkt kan nackdelarna sägas bestå i att det i avsaknad av ett mellan parterna gällande skiljeavtal, på förhand saknas en överenskommelse om hur och var eventuella tvister ska lösas. Att försöka hålla givande förhandlingar när dispyten väl uppkommit är ofta lönlöst och vid det laget söker parterna sannolikt den utväg som gynnar dem själva bäst. Som nämnts i föregående avsnitt kan konkurrerande fora uppstå för parterna i tvisten och, som följd, det problemet att svaranden tvingas föra en process i ett forum som denne helst hade undvikit. Sådan konkurrens kan dessutom leda till parallella domstolsprocesser i olika stater, vilket bland annat kan resultera i flera domar som är oförenliga eller rent av motsäger varandra.²³ Övriga komplikationer som kan uppkomma i ordinära domstolsprocesser hör samman med interna rättsregler och traditioner i respektive rättsstat.

En av nackdelarna med de olika nationernas interna processuella regler är att de oftast leder till att processen tar lång tid i jämförelse med skiljeförfarandet.²⁴ En omfattande tidsåtgång orsakar höga processkostnader för parterna och osäkerheten inför det framtida domslutet kan innebära att parterna måste förhålla sig avvaktande i sina affärsrelationer, vilket i sin tur kan leda till ytterligare förluster. Orsakerna till tidsåtgången i nationella domstolar har ofta att göra med olika typer av processuella regler. För det första är inte processen i allmän domstol – till skillnad från i skiljeförfarande – ett eninstansförfarande. Visserligen kan ogiltighets- eller klandertalan normalt sett föras mot skiljedomar.²⁵ Sådana processer innebär emellertid normalt mindre

²³ Born (2009), s 75.

²⁴ Heuman (1999), s 28. Det råder vissa meningsskiljaktigheter om detta. Enligt vissa är det en myt att skiljeförfarandet alltid skulle ta mindre tid i anspråk. Se Friedland (2007), s 35. Empiriska undersökningar visar dock att skiljeförfaranden åtminstone *oftast* inte tar lika lång tid som nationella domstolsprocesser. Se Bühring-Uhle (1996), s 39-40.

²⁵ Exempelvis i svensk rätt enligt 33-34 §§ LSF.

olägenheter i form av åtgången tid och kostnader för parterna än en normal överklagandeprocess.²⁶ För det andra är parterna i en nationell process bundna av processprinciper om exempelvis koncentration, omedelbarhet och muntlighet, vilka i allmänhet inte gäller i skiljeförfaranden.²⁷ Vidare medför handläggningen av andra anhängiggjorda mål i de nationella domstolarna en köbildning, vilket kan innebära väntetid för handläggningen av ett specifikt yrkande.²⁸ Några väntetider förekommer sällan i ett skiljeförfarande, med undantag för den situationen att parterna har utsett skiljemän som är osedvanligt upptagna. Slutligen har parterna, i en domstolsprocess, inte heller några större möjligheter att komma överens om tidsplaner och andra individuella lösningar som kan påskynda processen.²⁹

En annan nackdel med att vända sig till allmän domstol är att de flesta nationella domstolar sällan erbjuder några garantier för en rättsprocess utan insyn, vilket parter i en kommersiell tvist ofta har ett starkt intresse av.³⁰ För svenskt vidkommande är exempelvis domar och andra dokument med anknytning till processen som huvudregel offentliga handlingar och allmänheten har normalt sett fritt tillträde till samtliga domstolsförhandlingar. Man bör visserligen uppmärksamma att parter i ett skiljeförfarande inte heller är *bundna* av en tystnadsplikt, men det står dem åtminstone fritt att avtala härom.³¹ Att undgå allmän insyn är ofta av största vikt för kommersiella parter och sådan insyn kan i många fall skada parternas affärsrättsliga ställning och leda till ekonomiska förluster som vida överstiger värdet av processföremålet i det pågående skiljeförfarandet.³²

Vanligtvis påstås att den traditionella domstolsprocessen är ett för parterna dyrare alternativ än att initiera ett skiljeförfarande.³³ Grunden för sådana uttalanden är att tidsåtgången ofta är mindre omfattande i ett skiljeförfarande, men påståendena får nog numera betraktas som en sanning med modifikation. I skiljeförfaranden ska parterna t.ex. – till skillnad från i nationella domstolar – även svara för skiljemännens arvoden, vilka

²⁶ Se Heuman (1999), s 28 och 43 § LSF. En klanderprövning begränsas oftast till en ytterligare instans.

²⁷ SOU 1994:81, s 68 och prop. 1998/99:35, 41 och 44. Detta avser svenska skiljeförfaranden. Någon undersökning om hur det förhåller sig i utländska rättsordningar har inte gjorts i denna fråga.

²⁸ Heuman (1999), s 28.

²⁹ I svensk rätt har dock domstolen vissa möjligheter att effektivisera förfarandet, se 42 kap 14-15 a §§ RB.

³⁰ Born (2009), s 87.

³¹ Se t.ex. NJA 2000 s 538.

³² Born (2009), s 88.

³³ Heuman (1999), s 30.

ofta uppgår till betydande belopp. Skiljeförfarandet beskrivs numera ofta som ett alternativ som tvärtom faktiskt är dyrare än en sedvanlig domstolsprocess.³⁴

2.1.3 Kort om några av skiljeförfarandets nackdelar

Huruvida kostnaderna för skiljeförfarandet är en nackdel eller en fördel för valet av skiljeförfarande som tvistelösningsform beror på omständigheterna i det enskilda fallet, vilket också har belysts ovan. Det finns emellertid andra klart negativa aspekter som är förenade med skiljeförfaranden. Den mest framträdande nackdelen – vilket kan beskrivas som effektivitetens baksida – är den bristande rättssäkerheten. En part i ett skiljeförfarande kan inte få en dom ändrad på materiella grunder och tvingas därför acceptera domslutet även om skiljenämnden t.ex. gjort en inkonsekvent bevisvärdering, missuppfattat gällande rätt eller feltolkat parternas kontrakt.³⁵ Detta ställer höga krav på parternas processföring och kan förefalla orättvist – i synnerhet för parter som har begränsade ekonomiska resurser.

Andra nackdelar som brukar nämnas är att kumulationsmöjligheter vanligtvis saknas samt att skiljenämnder normalt sett inte har rätt att använda tvångsmedel.³⁶ Det förre går visserligen att lösa genom att parterna kommer överens om att även tvister som inte omfattas av skiljeavtalet får upptas av skiljenämnd i det enskilda fallet, och det senare, genom att allmän domstol i vissa fall kopplas in.

2.1.4 Olika typer av skiljeförfaranden

Skiljeförfaranden kan förekomma i flera olika former, vilket är beroende av vad parterna har avtalat om. Som utgångspunkt kan man emellertid säga att det huvudsakligen finns två olika typer av skiljeförfaranden, vilka vanligtvis benämns institutionellt förfarande samt *ad hoc* – förfarande. Med institutionellt förfarande menas att tvisten administreras av ett s.k. skiljedomsinstitut. Tvisten avgörs fortfarande av en skiljenämnd, men institutet fattar administrativa beslut avseende skiljeförfarandets handläggning och tillhandahåller oftast egna förfaranderegler som kompletterar nationell lagstiftning.³⁷ Förfaranden där parterna inte har valt att tvisten ska handläggas av ett skiljedomsinstitut kallas för *ad hoc*

³⁴ Se Silberman (2002), s 42 ff. Den största posten är trots detta vanligtvis advokaternas arvoden.

³⁵ Heuman (1999), s 40 f.

³⁶ Heuman (1999), s 41 f.

³⁷ Heuman (1999), s 22 f.

– förfaranden, vilket innebär att förfarandet uteslutande regleras genom nationell skiljemannalagstiftning.

Vilket alternativ som är att föredra beror på den enskilda situationen, eftersom det finns fördelar och nackdelar med båda alternativen. För internationella kommersiella tvister torde emellertid ett institutionellt förfarande vara ett effektivare och mindre riskfyllt val.³⁸ En av de mest framträdande fördelarna med ett institutionellt förfarande är att institutet oftast är behjälpligt om en part försöker att obstruera förfarandet.³⁹ Institutet bistår dessutom parterna med omfattande service i frågor som t.ex. skiljemännens arvoden, kommunikation mellan parterna och faciliteter för förhandlingar och möten. Det finns å andra sidan fördelar med *ad hoc* – förfaranden också. För det första är ett sådant mer flexibelt än ett institutionellt förfarande, eftersom parterna inte behöver uppfylla eventuella krav som ett institut kan tänkas ha uppställt. För det andra slipper parterna betala de administrativa avgifter som instituten kräver, vilket, beroende på processföremålets värde, kan vara relativt dyrt.⁴⁰

För det fall parterna har valt ett institutionellt förfarande finns en mängd olika skiljedomsinstitut att välja mellan. Vad som – för parterna – utgör det mest fördelaktiga valet är i första hand individuellt men några generella jämförelsekriterier kan uppställas. Kriterierna kan främst sägas vara eventuella skillnader i respektive instituts förfaranderegler, hur instituten handlägger utnämningar av skiljemän samt eventuella skillnader i kostnader.⁴¹ Skillnader avseende exempelvis kostnader påverkar självfallet inte utgången i tvisten, men kan vara relevant om en part har en begränsad budget. Skillnader avseende institutens förfaranderegler kan däremot påverka en parts möjlighet att vinna framgång i målet.⁴² Några av de mest kända skiljedomsinstitutet är International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce (ICC), International Centre for Dispute Resolution (ICDR) och London Chamber of International Arbitration (LCIA).⁴³

³⁸ Redfern & Hunter (2009), s 48 ff. och Craig, Park & Paulsson (2000), s 37 ff.

³⁹ Friedland (2007), s 39 f.

⁴⁰ Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut; Skiljeförfarande; Vad kostar det?

⁴¹ Friedland (2007), s 43.

⁴² Friedland (2007), s 43.

⁴³ Oldenstam m.fl. (2010), s 44 f.

2.2 Om Sveriges position som skiljedomsländ

Sverige har, åtminstone sedan 1970-talet, betraktats som ett centrum för internationell tvistlösning. Detta har många orsaker, men allmänt brukar sägas att Sveriges neutrala ställning under 1900-talet medfört att tvister mellan västerländska och österländska parter ofta handläggs i Sverige. En aktör som banat väg för Sveriges varumärke som skiljemannaländ är SCC. Utvecklingen, som är gemensam för många av skiljedomsinstituten på marknaden, är att SCC årligen handlägger fler och fler skiljeförfaranden. Målstatistik från de senaste tre åren uppvisar rekordsiffror beträffande antalet nya mål.⁴⁴ Ungefär hälften av de mål som SCC årligen administrerar är numera mellan utländska parter, vilket återspeglar den internationella prägel som svensk skiljemannarätt har. Någon klar helhetsbild över antalet skiljeförfaranden som initieras i Sverige och utvecklingen på den svenska skiljeförfarandemarknaden går dock inte att fastställa helt rättvisande. Skiljedomar är vanligtvis inte offentliga och den statistik som skiljedomsinstituten publicerar är inte alltid fullständig. Till detta hör alla *ad hoc* – förfaranden för vilka någon statistik inte finns tillgänglig.⁴⁵

Trots den nämnda utvecklingen är skiljeförfaranden en alltjämt växande marknad där konkurrensen är hård. Många skiljedomsinstitut är aktiva på den internationella arenan och marknadsför sig dagligen. Antalet internationella skiljetvister som initieras i Sverige anses fortfarande vara oproportionerligt få i förhållande till antalet transnationella kontrakt som ingås på den expansiva internationella marknaden, vilket delvis torde höra samman med att de nationella skiljemannarättsliga reglerna inte är ”internationaliserade” i tillräcklig mån.⁴⁶

2.3 Relevanta regelverk

2.3.1 Lagen om skiljeförfarande

För internationella skiljeförfaranden i Sverige finns de relevanta reglerna i första hand i LSF. Lagens bestämmelser gäller oavsett om skiljeförfarandet endast har svenska parter

⁴⁴ Stockholms Handelskammarers Skiljedomsinstitut; Hem; Statistik.

⁴⁵ Jfr dock undersökningen publicerad i SOU 1995:65, s 50-51 om antalet skiljeförfaranden 1995 och åren dessförinnan.

⁴⁶ Jarvin (1994), s 584.

eller internationell anknytning.⁴⁷ Detta var en anpassning som gjordes i samband med lagens ikraftträdande 1999 på grund av att skiljeförfaranden med utländska parter då blivit betydligt vanligare i Sverige.⁴⁸ Bortsett från detta är inte LSF till sitt innehåll särskilt annorlunda i förhållande till lagens föregångare, lag (1929:145) om skiljemän (SkmL).

LSF bygger på vissa grundprinciper som anses gälla i svensk skiljemannarätt såsom partsautonomi, snabbhet och flexibilitet å ena sidan och grundläggande krav på rättssäkerhet å andra sidan. Av det förstnämnda följer att LSF i huvudsak innehåller dispositiva regler som parterna kan frångå. Av det sistnämnda följer att parternas autonoma rätt inte är fullkomligt oinskränkt och att vissa av lagens regler är tvingande.⁴⁹

I slutet av lagen finns ett antal regler som gäller särskilt för internationella skiljeförfaranden. Här kan exempelvis nämnas frågor om lagval och verkställighet. Svensk domsrätt regleras inte uttryckligen, men vissa av bestämmelserna har en indirekt betydelse för frågan om domsrätt, vilket ska behandlas nedan. Även vid tillämpningen av andra regler i LSF kan det emellertid finnas anledning att handlägga målen annorlunda i de fall då parterna är utländska. Skiljemännen kan exempelvis försöka anpassa förfarandet efter de främmande rättskulturer som är representerade genom parterna och se till att förfarandet inte präglas av RB eller typisk svensk rättstradition.⁵⁰

LSF är vanligtvis tillämplig lag då skiljeförfarandet genomförs i Sverige (*lex arbitri*). Parter kan visserligen avtala om att ett annat lands skiljemannalag ska vara tillämplig trots att förfarandet genomförs i Sverige. Detta torde emellertid vara väldigt opraktiskt då man inte kan avtala bort de tvingande reglerna i *lex arbitri* under nämnda förutsättningar.⁵¹

2.3.2 Skiljedomsinstitutens regler

De internationella skiljedomsinstituten har vanligtvis egna regler som parter i ett internationellt skiljeförfarande kan välja för sitt förfarande. Dessa blir tillämpliga, vid sidan om nationella dispositiva regler, när parterna anger i sitt skiljeavtal att tvisten ska lösas i enlighet med institutets regler. Institutens regler och praxis torde emellertid, i vissa fall, även kunna beaktas vid tolkningen och tillämpningen av dispositiva nationella

⁴⁷ 46 § LSF och NJA 2008 s 406.

⁴⁸ SOU 1994:81, s 11 och prop. 1998:99:35, s 44 ff.

⁴⁹ Kvart & Olsson (1999), s 16.

⁵⁰ Heuman (1999), s 20.

regler när parterna avtalat om ett *ad hoc* - förfarande.⁵² För internationella skiljetvister i Sverige kan SCC:s skiljedomregler i första hand vara relevanta.

SCC:s skiljedomregler är utformade i syfte att skapa ett modernt och effektivt regelverk, med det yttersta målet att bibehålla och förbättra skiljedomsinstitutets internationellt sett starka ställning. Detta har till stor del gjorts genom att man försökt kodifiera internationellt etablerad praxis på området samt genom att undvika de svenska särdrag som LSF innehåller.⁵³ Som exempel på hur SCC:s regler skiljer sig från LSF kan nämnas att institutets styrelse kan utse skiljemän samt att möjlighet finns att utse en interimistisk skiljeman.⁵⁴ SCC:s regler samt institutets avgöranden och annat material som årligen publiceras i SIAR har ingen direkt tillämplighet i internationella skiljetvister i Sverige där institutets regler inte har valts för förfarandet. Huruvida materialet i någon mening likväl utgör ”allmänna rättskällor” som har visst inflytande för svensk internationell skiljemannarätt är tveksamt.

Ett exempel på ett annat skiljedomsinstituts regler som används i ett stort antal skiljeförfaranden, men som även har ett visst inflytande över internationell skiljedomsrätt i allmänhet är ICC:s skiljedomregler.⁵⁵ ICC har sedan 1922, då den första utgåvan av organisationens skiljedomregler publicerades, spelat en viktig roll för utvecklingen av modern, internationell och kommersiell tvistlösning. ICC:s arbete har både bidragit till nationella lagändringar och uppkomsten av de multilaterala konventioner och fördrag som reglerar frågor om internationella skiljeförfaranden.⁵⁶ Idag används ICC:s skiljedomregler i stor utsträckning och parter och skiljemän från över 100 olika nationer representeras årligen i skiljeförfaranden som administreras av ICC.⁵⁷ Det som utmärker ICC:s regler är i första hand att de har en universell karaktär, som möjliggör användning under i princip vilken nationell jurisdiktion som helst, samt den höga grad av övervakning som ICC tillämpar över parter och skiljemän.⁵⁸ Huruvida ICC:s regler kan påverka tillämpningen av andra regler i internationella skiljetvister, exempelvis nationell skiljemannalagstiftning, är inte helt klart. Att internationell skiljemannapraxis bör

⁵¹ Madsen (2009), s 52.

⁵² Heuman (1999), s 44.

⁵³ Öhrström (2009(2)), s 105 ff.

⁵⁴ SCC:s skiljedomregler 13 § och Bilaga II.

⁵⁵ Derains & Schwartz (2005), s 1.

⁵⁶ Derains & Schwartz (2005), s 2.

⁵⁷ Derains & Schwartz (2005), s 3.

⁵⁸ Wetter (1990), s 91.

beaktas vid tillämpningen av exempelvis LSF tycks emellertid vara önskvärt.⁵⁹ Med tanke på ICC:s internationella ställning torde detta innebära att man möjligtvis kan ta hänsyn till skiljedomar från exempelvis ICC, vid tolkningen och tillämpningen av svenska bestämmelser.

2.3.3 Modellagen

UNCITRAL:s modellag utarbetades under 1980-talet och syftar till att underlätta harmoniseringen och utvecklingen av nationell skiljemannalagstiftning. En del länder har antagit modellagen i ursprunglig form och många länder, exempelvis Sverige, har utformat sin nationella lagstiftning med beaktande av modellagens bestämmelser. Modellagens regler överensstämmer i de flesta avseenden med den svenska lagstiftningen. Modellagens regler och förarbeten torde, åtminstone i någon mån, beaktas vid tolkning och tillämpning av de svenska reglerna.⁶⁰ Internationell skiljemannapraxis baserad på modellagen torde vidare också kunna vara vägledande i internationella skiljetvister i Sverige. I en under det senaste decenniet pågående debatt i svensk doktrin har återkommande hävdats att Sverige borde anta modellagen.⁶¹ Något sådant lagstiftningsinitiativ har inte tagits ännu.

3 DET INTERNATIONELLA SKILJEFÖRFARANDETS FÖRHÅLLANDE TILL SVENSK DOMSTOL

3.1 Allmänt

3.1.1 Partsautonomi och statlig kontroll

”Domstolar kan existera utan skiljeförfaranden, men skiljeförfaranden kan inte existera utan domstolar”.⁶² Uttalandet är passande, men relationen mellan nationella domstolar och skiljenämnder är mångbottnad och kan innebära allt från av domstolen rent tvingande åtgärder till ett rent samarbete dem emellan. Parter som valt att slita sin tvist genom skiljeförfarande har valt en form av privat rättvisa, som i sig väcker frågor om i

⁵⁹ SOU 1994:81, s 62 f. och Heuman (1999), s 44.

⁶⁰ Heuman (1999), s 44.

⁶¹ Se t.ex. Bergman (2009) och Öhrström (2009).

⁶² Redfern & Hunter (2004), s 328.

vilken grad respektive stat ska utöva kontroll över tvistelösningen.⁶³ Det finns inte någon obegränsad rätt att lösa tvister genom skiljeförfarande och olika stater gör denna gränsdragning på olika sätt. För svenskt vidkommande kan exempelvis endast tvister i frågor som parterna kan träffa förlikning om vara föremål för ett skiljeavtal och tvister som berör indispositiva frågor betecknas som ”icke-skiljedomsrättsliga”.⁶⁴ Parter i ett internationellt skiljeförfarande har normalt sett en självständig rätt att välja vilka materiella rättsregler som ska gälla för tvisten. Detta innebär att domstolens roll i princip är begränsad till övervakning av processuella frågor.

Om allmänna domstolar ska ha rätt att blanda sig i skiljeförfaranden är en principiell fråga som är svår att besvara och både åsikter om obegränsad partsautonomi och ökad statlig kontroll finns företrädda.⁶⁵ Ett intressant exempel är Belgien som, i syfte att göra nationen till ett attraktivt skiljemannaland, i stor utsträckning nekade inblandning av nationella domstolar i pågående skiljeförfaranden. Detta visade sig dock ha en motsatt effekt och lagändringar gjordes 1998.⁶⁶ Exemplet visar hur graden av domstolars inblandning i skiljeförfaranden är en svår avvägningsfråga. På ett övergripande plan kan dock slutligen sägas att det finns en internationell tendens innebärande att domstolarnas roll i skiljeförfarande har blivit alltmer central.⁶⁷

3.1.2 Principen om lagstöd för domstolsingripanden i svensk rätt

När en part valt att lösa sin tvist genom skiljeförfarande är domstolens medverkan direkt exkluderad i stor utsträckning och skiljeavtalet utgör enligt svensk rätt ett rättegångshinder för prövning av den materiella frågan i allmän domstol.⁶⁸ Trots detta kan allmän domstol kopplas in i en mängd ärenden. Domstols medverkan förutsätter emellertid att det finns stöd i lag, vilket är en erkänd grundsats i svensk skiljemannarätt.⁶⁹ Orsaken till att lagstöd krävs anses vara att det är av stor vikt att en part inte ska kunna

⁶³ Redfern & Hunter (2004), s 328.

⁶⁴ Se LSF 1 §, SOU 1994:81, s 77 och prop 1998/99:35, s 49.

⁶⁵ Redfern & Hunter (2004), s 329.

⁶⁶ Se Hanotiau & Block (1999), s 23 ff.

⁶⁷ Lew, Mistelis & Kröll (2003), s 356.

⁶⁸ Skiljeavtalet är ett dispositivt rättegångshinder och avvisning sker endast om svaranden invänder härom. Se 4 § LSF och 10 kap. 17 a § RB. Avvisning ska emellertid inte ske om någon av de i 49 § LSF uppräknade förutsättningarna är uppfyllda, dvs. om det internationella skiljeavtalet enligt tillämplig lag är ogiltigt eller om tvisten enligt svensk lag inte får avgöras av skiljemän. Regeln i 49 § LSF överensstämmer med New York-konventionen art II och modellagen art 8 (1).

⁶⁹ Heuman (1999), s 309.

förhålla ett skiljeförfarande genom att återkommande begära att en domstol ska ingripa.⁷⁰ Det finns visserligen vissa praktiska problem vid tillämpningen av denna princip, i synnerhet om en fråga är oreglerad i LSF. Det är exempelvis osäkert i vilken utsträckning domstolsingripanden får ske med stöd av bestämmelser i RB.⁷¹ Grundsatsen om lagstöd gäller även enligt modellagen, i vilken den uttryckligen föreskrivs i artikel 5.

Den resterande delen av detta kapitel ägnas åt att kort redogöra för de olika situationer i vilka en domstol kan medverka när det gäller ett internationellt skiljeförfarande enligt svensk rätt. Viss tyngdpunkt kommer att läggas på säkerhetsåtgärder och bevisupptagning, men i princip samtliga ingripanden som är möjliga kommer åtminstone att nämnas i korthet. En indelning har gjorts med hänsyn till i vilket skede under förfarandet som domstolen kopplas in.

3.2 Domstols inblandning innan förfarandet har inletts⁷²

3.2.1 Ansökan om kvarstad och andra säkerhetsåtgärder

Skiljenämnden kan inte ta några beslut innan skiljeförfarandet har inletts, av den enkla anledningen att skiljenämnden i det skedet ännu inte existerar. Det kan emellertid vara essentiellt för en part att ordna vissa brådskande åtgärder innan skiljenämnden har utsetts. Det kan ta tid innan skiljenämnden är utsedd, eller innan en utsedd skiljenämnd sammankallas för att fatta beslut, och detta kan innebära risker för att motparten förvanskar bevisning eller undanskaffar tillgångar.⁷³ Under vilka förutsättningar säkerhetsåtgärder får beslutas av allmän domstol regleras i respektive lands nationella regler, vilket också medför att de möjliga åtgärder som står till buds för parter i ett internationellt skiljeförfarande kan skilja sig åt beroende på vilket lands domstolar som är behöriga att pröva sådana yrkanden.⁷⁴ För svenskt vidkommande avses de säkerhetsåtgärder som föreskrivs i 15 kap. RB. I samma utsträckning som när parter i andra typer av mål framställer ett yrkande om t.ex. kvarstad måste de i 15 kap. angivna förutsättningarna uppfyllas för att ett sådant yrkande ska bifallas.⁷⁵ Skiljeavtalet utgör

⁷⁰ Holtzmann & Neuhaus (1991), s 238 f.

⁷¹ Heuman (1999), s 309.

⁷² Dispositionen utgår från att ett skiljeförfarande inleds när begäran om skiljedom mottas av part (19 § LSF).

⁷³ Craig, Park & Paulsson (2000), s 453.

⁷⁴ Holtzmann & Neuhaus (1991), s 332 f.

⁷⁵ Förenklat uttryckt krävs att sökanden visar s.k. sabotagerisk samt att denne visar sannolika skäl för att

inte något hinder för att domstolen ska kunna pröva ansökan om säkerhetsåtgärder, oavsett om parterna är utländska eller inte.⁷⁶

En ansökan om säkerhetsåtgärder kan framställas även efter att påkallelse har skett och till och med efter att förfarandet har avslutats. Parternas möjligheter att utverka säkerhetsåtgärder skiljer sig emellertid beroende på i vilket skede under förfarandet som framställningen görs. Så snart en skiljenämnd utsetts kan nämligen även skiljenämnden besluta om säkerhetsåtgärder med stöd av 25 § 4 st LSF. Parterna i förfarandet har således en valmöjlighet att vända sig till skiljenämnden eller domstol under förfarandets gång. Att vända sig till allmän domstol är av flera anledningar oftast mer fördelaktigt. Ett domstolsförordnande om kvarstad bidrar ofta till att svaranden inte obstruerar förfarandet, eftersom denne har ett intresse av att få kvarstadsbeslutet hävt, vilket ofta inte kan ske förrän en ogillande skiljedom har meddelats.⁷⁷ Ett domstolsbeslut är dessutom, i motsats till nämndens beslut, exigibelt.⁷⁸ Vidare torde uppfattningen vara den att domstolsbeslutet normalt sett utverkas snabbare,⁷⁹ vilket bland annat har att göra med domstolens möjlighet att meddela beslutet interimistiskt enligt 15:5 3 st RB. På ett internationellt plan har skiljenämnden vanligtvis en med domstolen parallell befogenhet att besluta om säkerhetsåtgärder, vilket bland annat är möjligt enligt både ICC-reglerna och modellagen.⁸⁰

3.2.2 Talan om bevisupptagning till framtida säkerhet

Bevisupptagning med hjälp av nationell domstol kräver normalt sett skiljemännens tillstånd och ger inte parterna samma frihet som gäller avseende säkerhetsåtgärder.⁸¹ Bestämmelsen i RB 41:1 erbjuder emellertid parterna möjligheten att hos tingsrätten ansöka om bevisupptagning till framtida säkerhet (vilket exempelvis kan resultera i ett editionsföreläggande) *innan* skiljeförfarandet har inletts. Möjligheten kan utnyttjas oberoende av om den förestående processen ska äga rum i domstol eller inför skiljenämnd. Ett *pågående* skiljeförfarande utgör emellertid hinder för tillämpning av RB

hans talan kommer att bifallas. Se Pålsson, SvJT 1996, s 407.

⁷⁶ Se 4 § 3 st och 49 § 2 st LSF.

⁷⁷ Craig, Park & Paulsson (2000), s 433.

⁷⁸ SOU 1994:81, s 101 och prop. 1998/99:35, s 73 f.

⁷⁹ Heuman (1999), s 346.

⁸⁰ ICC:s skiljedomregler, art. 23(1) och modellagen, art. 17.

⁸¹ Se avsnitt 3.4.2 nedan.

41:1, då detta skulle innebära ett kringgående av kravet på skiljemännens tillstånd för bevisupptagning i domstol.⁸²

3.2.3 Fastställelsestalan avseende skiljeavtalet

Andra slags yrkanden som kan tänkas framställas mellan parterna innan skiljeförfarande har påkallats är fastställelseyrkanden beträffande skiljemännens behörighet eller parternas bundenhet av skiljeklausulen.⁸³ Sådana yrkanden kan framställas till allmän domstol med stöd i 2 § LSF både före eller under pågående skiljeförfarande. Visserligen är det inte särskilt vanligt att ett sådant fastställelseyrkande förekommer som ett självständigt processföremål innan skiljeförfarandet har inletts. Normalt sett framställs sådana yrkanden i samband med att motparten påkallar skiljeförfarande eller vänder sig till allmän domstol, under pågående skiljeförfarande eller när skiljedom meddelats.⁸⁴ För att fastställelseyrkande i allmän domstol ska prövas krävs, även för frågor om skiljemännens behörighet, att de allmänna förutsättningarna för fastställelsestalan är uppfyllda enligt 13 kap 2 § RB.⁸⁵

3.3 Domstols medverkan innan skiljenämnd har konstituerats

3.3.1 Talan om utseende av skiljeman

Om parterna har misslyckats med att konstituera en skiljenämnd är det nödvändigt att koppla in en nationell domstol. Har parterna inletts ett institutionellt förfarande finns visserligen oftast en möjlighet för institutet att utse en skiljeman om någon av parterna underlåter att göra detta. Denna möjlighet finns exempelvis om förfarandet administreras av SCC.⁸⁶ Om ett institut inte kan agera är ett domstolsingripande nödvändigt, vilket förverkligas med stöd i 14 § 3 st LSF. Enligt bestämmelsen ska tingsrätten på ansökan av den påkallande parten utse skiljeman för motparten om denne själv inte gjort detta inom trettio dagar från mottagandet av påkallelsen. Domstolen kan, beträffande frågan om vem som ska utses, motta förslag från motparten men torde oaktat detta behöva göra en prövning av om den föreslagna skiljemannen är lämplig och kvalificerad.⁸⁷

⁸² Heuman (1989/90), s 234.

⁸³ Cars (2001), s 55.

⁸⁴ Se t.ex. Hovrättens för Västra Sverige dom mål T 2863-07 och Svea hovrätts dom mål T 2939-01.

⁸⁵ Svea hovrätts dom mål T 2939-01.

⁸⁶ Se SCC:s skiljedomregler, § 13 (3).

⁸⁷ Lindskog (2005), s 526.

I princip samma ordning gäller för den situationen att de av parterna utsedda skiljemännen inte utser en tredje skiljeman. Enligt 15 § 1 st LSF ska tingsrätten på ansökan av part utse en tredje skiljeman om skiljemännen inte gjort detta inom trettio dagar från det att den sista av dem blev vald. Orsaken till varför skiljemännen inte utsett ytterligare skiljeman har ingen betydelse för möjligheterna att få skiljeman utsedd av tingsrätten.⁸⁸ Domstol kan, vidare, även inkopplas om en vald skiljeman av någon anledning inte kan fullfölja sitt uppdrag.⁸⁹ Detta kan självfallet inträffa under ett senare skede av förfarandet, men likväl innan skiljenämnden är fullständig.

3.4 Domstols medverkan när förfarandet pågår

3.4.1 Talan om skiljemännens entledigande

Domstol kan inkopplas i flera olika ärenden under förfarandets gång. De gemensamma syftena avseende i princip alla dessa domstolsåtgärder är att garantera parterna ett visst mått av rättssäkerhet, sträva efter materiellt riktiga domar samt att förhindra obstruktion.⁹⁰ Ett exempel på en rättssäkerhetsgaranti är möjligheten att pröva jävsfrågor i domstol redan under förfarandets gång med stöd i 10 § 3 st LSF. Enligt bestämmelsen får en part som är missnöjd med ett beslut rörande skiljemans entledigande, genom vilket ett yrkande ogillats eller avvisats såsom för sent inkommet, hos tingsrätten ansöka om att skiljemannen ska skiljas från uppdraget. Tingsrättens beslut får inte överklagas och kan inte bli föremål för prövning i en eventuell klanderprocess.⁹¹ Detta har att göra med att tingsrättens avgörande får rättskraft, dvs. att de åberopade omständigheterna prekluderas inför en eventuell talan mot skiljedomen när förfarandet är avslutat.⁹² En skiljeman kan även entledigas genom domstols försorg med stöd i 17 § LSF om skiljemannen har försenat förfarandet. Parterna kan visserligen själva besluta om entledigande om de är överens, men kan då riskera efterföljande skadeståndskrav från den avsatte skiljemannen.⁹³

⁸⁸ Madsen (2009), s 153.

⁸⁹ Se 16 § LSF.

⁹⁰ Park (2006), s 148.

⁹¹ Prop 1998/99:35, s 220.

⁹² Lindskog (2005), s 487.

⁹³ Cars (2001), s 90.

3.4.2 Domstols medverkan till bevisupptagning

Bevisupptagning sker i stor utsträckning på samma sätt inför en skiljenämnd som i en domstol. Den stora skillnaden är att en skiljenämnd inte har några tvångsmedel att tillgripa för det fall exempelvis tredje man underlåter att medverka till utredning trots anmodan eller om det finns skäl att anta att en person lämnar oriktiga uppgifter vid ett förhör.⁹⁴ Avsaknaden av sådana tvångsmedel innebär en risk för att tvisten kan få en materiellt oriktig utgång på grund av bevisningens ofullständighet eller oriktighet. För att minimera denna risk finns, enligt 26 § LSF, en möjlighet för parterna att vända sig till tingsrätten för att få denna att exempelvis genomföra vittnesförhör under ed eller partsförhör under sanningsförsäkran eller för att utverka ett sanktionerat editionsföreläggande.

Enligt 26 § krävs skiljemännens tillstånd för att en ansökan om bevisupptagning ska få framställas till tingsrätten. Orsaken till detta torde främst vara att man velat motverka obstruktion som kan bli följden om en part återkommande söker fördröja tvistlösningen genom att vända sig till domstol med editionsyrkanden.⁹⁵ Om bevisupptagning sker i domstol torde det oftast innebära att skiljeförfarandet förlorar sin konfidentiella natur, vilket också är en omständighet som bör beaktas av skiljemännen.⁹⁶ Skiljemännen saknar däremot rätt att tvinga fram bevisupptagning vid domstol. Domstolsinblandning förutsätter, i likhet med andra ansökningar till nationell domstol, att svensk domsrätt föreligger. Särskilt vad gäller bevisupptagning kan det allmännas intresse av att statliga medel används för detta ändamål ifrågasättas – i synnerhet om exempelvis varken parterna eller eventuella vittnen har hemvist i Sverige.⁹⁷ Bevisupptagning vid utländsk domstol är nämligen i princip inte möjlig för det fall LSF utgör *lex arbitri* för skiljeförfarandet.⁹⁸

⁹⁴ Prop 1998/99:35, s 117 ff. och Heuman (1999), s 468.

⁹⁵ Holtzmann & Neuhaus (1991), s 734 ff.

⁹⁶ Heuman (1999), s 469.

⁹⁷ Heuman (1999), s 470.

⁹⁸ Se t.ex. NJA 1993 s 213.

3.5 Domstols inblandning när förfarandet har avslutats

3.5.1 Talan om ogiltighet, klander och ändring

Grundläggande för skiljeförfarandet är att parternas tvist slutgiltigt ska avgöras genom skiljedomen och det finns därför inga möjligheter att överklaga en skiljedom på materiell grund (jfr avsnitt 3.5.2 nedan). Det finns emellertid några grova formella felaktigheter som medför att skiljedomen i vissa fall inte utgör den slutgiltiga lösningen av tvisten. Talan i nationell domstol mot skiljemännens avgörande kan därför föras på i huvudsak tre grunder. Den första avser ogiltighetstalan, vilken framställs med stöd i 33 § LSF. Parterna kan utan tidsbegränsning föra talan om att domen är giltig (positiv fastställsetalan) eller att den är ogiltig (negativ fastställsetalan).⁹⁹ Den andra avser klandertalan, varvid yrkande framförs till allmän domstol med stöd i 34 § LSF. Möjligheten till talan om klander är, till skillnad från ogiltighetstalan, tidsbegränsad och talan kan enligt 34 § 3 st endast väckas inom tre månader från den dag då parten fick del av skiljedomen. Den tredje möjligheten återfinns i 36 § LSF och avser talan om ändring, vilket innebär att part kan föra talan mot avgöranden som inte innefattar prövning i sak av tvistefrågan.¹⁰⁰ Gemensamt för talan om ogiltighet, klander och ändring är att de alla upptas av hovrätt i enlighet med 43 § LSF.

3.5.2 Talan avseende skiljemännens ersättning

Ett undantag från huvudregeln att skiljedomar inte kan överklagas på materiell grund innefattas i möjligheten att hos tingsrätten föra talan mot skiljedomen i den del som avser skiljemännens ersättning enligt 41 § LSF. Visserligen är det i första hand skiljemännen som ska sörja för utredningen om omfattningen av sitt arbete, men det har ansetts påkallat att utöva kontroll med hänsyn till att skiljemännens egenintressen kan påverka skäligheten av ersättningen.¹⁰¹ Talan mot skiljedomen avseende skiljemännens ersättning ska väckas i tingsrätt inom tre månader från den dag part fått del av skiljedomen.

⁹⁹ Se NJA 1908 s 552 och NJA 1912 s 263.

¹⁰⁰ Madsen (2009), s 290.

¹⁰¹ Se NJA 1998 s 574.

4 SVENSK DOMSRÄTT OCH INTERNATIONELLA SKILJEFÖRFARANDEN

4.1 Allmänt om svensk domsrätt och internationella skiljeförfaranden

4.1.1 Några inledande anmärkningar

När behov av domstolsinkoppling uppstår i en svensk internationell skiljetvist kan det vara svårt för en part att avgöra om han ska vända sig till svensk domstol eller till en domstol i ett annat land som någon av parterna har någon anknytning till. Det förekommer både nationella regler i respektive stat och internationella konventioner eller EU-förordningar som anger förutsättningarna för när nationella domstolar är behöriga att pröva en talan. För svenskt vidkommande befattar man sig inte normalt sett, om det inte finns uttryckliga regler eller prejudikat, med internationella skiljedomsfrågor som helt saknar anknytning till Sverige.¹⁰² Om det inte finns något *svenskt rättskipningsintresse* anses det inte finnas några skäl till varför staten ska ställa sina resurser till förfogande genom att tillhandahålla domstolsassistans.¹⁰³ Det vore, som Bogdan uttrycker det, rent slöseri med skattebetalarnas pengar att under alla förutsättningar pröva yrkanden framställda av utländska parter.¹⁰⁴

På ett övergripande plan kan man fråga sig om svenska domstolar bör vara generösa eller restriktiva med att förklara sig behöriga i fall då en tvist har anknytning till flera olika stater. I doktrin och praxis tycks den allmänna uppfattningen vara att svensk rätt intar en liberal hållning till svenska domstolars behörighet i fall med internationell prägel.¹⁰⁵ Mot detta finns emellertid skäl att inta en mer återhållsam ståndpunkt. Enligt Heuman kan en generös inställning exempelvis leda till att processer om samma sak förs vid både svensk och utländsk domstol, vilket i sin tur leder till en onödig fördubbling av rättegångskostnader.¹⁰⁶

För svensk domstols behörighet i internationella skiljetvister är i huvudsak fyra regelverk av betydelse i nuläget.¹⁰⁷ Det gäller LSF, Bryssel I-förordningen, Lugano-

¹⁰² Se t.ex. Fitger (2006), § 10:18.

¹⁰³ Se SOU 1994:81, s 221 och prop. 1998/99:35, s 187.

¹⁰⁴ Bogdan (2008), s 114.

¹⁰⁵ Se RH 2004:64 och Jänterä-Jareborg (1997), s 33.

¹⁰⁶ Heuman (2010/11), s 948.

¹⁰⁷ SOU 1994:81, avsnitt 10.1.

konventionen och RB:s forumregler, vilka alla ska behandlas i den följande framställningen.

4.1.2 Svensk domstols behörighet enligt LSF

Det finns ingen uttrycklig regel om svensk domstols behörighet i LSF.¹⁰⁸ En utgångspunkt är emellertid 47 § LSF som reglerar frågan när skiljeförfarande får inledas i Sverige. Enligt bestämmelsen får ett skiljeförfarande inledas i Sverige om a) skiljeavtalet anger att förfarandet ska äga rum i Sverige, b) om skiljemännen eller ett skiljedomsinstitut bestämt att förfarandet ska äga rum i Sverige, c) om motparten lämnat sitt samtycke till att förfarandet genomförs i Sverige eller d) om svaranden har hemvist i Sverige eller om svaranden annars kan sökas vid svensk domstol enligt tillämpliga civilprocessuella domsrättsregler. Bestämmelsen reglerar, som sagt, inte frågan om domstolars rätt att pröva skiljedomsrättsliga frågor. De uppräknade bestämmelserna (a-d) har emellertid *indirekt* betydelse för frågan om svensk domsrätt. De har i praxis visat sig fungera som domsrättsgrunder eller som "anknytningsfaktorer" för när svensk domsrätt föreligger.¹⁰⁹ Detta gäller i synnerhet om skiljenämnden meddelat en dom i Sverige eller beslutat att platsen för förfarandet ska vara en ort i Sverige.¹¹⁰ Lagen säger inget mera om dessa anknytningsfaktorer, varför frågan ska belysas ytterligare nedan (se avsnitt 4.1.4.).

Bestämmelserna i 47 § torde visserligen, i kombination med 44 § LSF, vara direkt domsrättsgrundande beträffande ansökningar om utseende av skiljemän. Enligt Heuman är samtliga uppräknade bestämmelser i 47 § aktuella i detta avseende.¹¹¹ Vidare uttalas i motiven att 43 § 3 st grundar direkt domsrätt för talan i mål angående skiljemännens ersättning.¹¹² Huruvida bestämmelserna är direkt domsrättsgrundande även för andra ärenden och tvister är inte alldeles klart och vägledning för detta får sökas i förarbeten, praxis eller doktrin på området.¹¹³ En distinktion, som möjligtvis kan ha betydelse, är att 43 § tar sikte på tvister mellan part å ena sidan och skiljeman/skiljemän å andra sidan. Enligt Heuman bör man av denna anledning inte utan vidare kunna dra slutsatser om att regeln har betydelse för domsrätten i frågor som aktualiseras mellan parterna.¹¹⁴

¹⁰⁸ Prop. 1998/99:35, s 188.

¹⁰⁹ Se avsnitt 1.5 ovan (om användningen av begreppen).

¹¹⁰ Heuman (2010/11), s 950.

¹¹¹ Heuman (1999), s 684.

¹¹² Prop. 1998/99:35, s 187.

¹¹³ Heuman (1999), s 684.

¹¹⁴ Heuman (2010/11), s 953.

4.1.3 Uttalanden i förarbetena om svensk domsrätt

Förfarandena till LSF är kortfattade i frågan om svensk domsrätt och utgångspunkten är att omfattningen av domsrätten ska vara densamma som i äldre rätt.¹¹⁵ De skäl som redovisas anger emellertid att det måste föreligga ett *svenskt rättskipningsintresse* för att svensk domstol ska kunna pröva en talan av en utländsk part. Därefter görs en hänvisning till NJA 1989 s 143 (det s.k. Ugandamålet) som behandlar frågan om svensk domsrätt i mål om klander och ogiltighet av svensk skiljedom. HD fann i målet att det förelåg svensk rättskipningsintresse, trots att båda parterna saknade anknytning till Sverige, av det skälet att skiljedomen var svensk.¹¹⁶ I förarbetena framgår, vidare, att en skiljedom är svensk om skiljeförfarandet har ägt rum i Sverige, om platsen för förfarandet har varit Sverige eller om skiljedomen meddelats i Sverige.¹¹⁷ Bortsett från vissa uttalanden som specifikt gäller talan om utseende av skiljemän och talan om skiljemännens ersättning, vilka redovisats i föregående avsnitt, konstaterar man slutligen att talan mot en *svensk* skiljedom, oavsett om det gäller klander, ogiltighet eller ersättning till skiljemännen alltid kan upptas av svensk domstol. Några andra uttalanden, som specifikt gäller frågan om svensk domsrätt, finns inte.

I 1929 års motivuttalanden behandlas inte heller frågan om svensk domsrätt särskilt utförligt och mycket av det som står att finna behandlar inte ens uttryckligen frågan om domstols behörighet.¹¹⁸ Man utgår från att talan om klander ska instämmas vid svarandens personliga forum och hänvisar till 10 kap. RB.¹¹⁹ Man påpekar emellertid i anslutning därtill att svarandens personliga forum enligt RB inte bör vara uttömmande vad gäller situationen då part eller skiljeman är utländsk.

Heuman anser att motivuttalandena till LSF är svårtolkade och framhäver tre brister med uttalandena i motiven enligt följande.¹²⁰ För det första behandlas endast ett HD-fall och en speciell domsrätsregel, vilket inte lämnar svar på alla frågor rörande svensk domsrätt. För det andra berörs inte 1958 års New York-konvention, vilket möjligtvis numera påverkar frågan om svensk domsrätt. För det tredje finns en oklarhet om vad i motivuttalandena som specifikt rör svensk domsrätt och vad som avser frågan om svensk skiljemannabehörighet, vilket 47 § LSF i första hand reglerar. Vad gäller den

¹¹⁵ Prop. 1998/99:35, s 187.

¹¹⁶ Se NJA 1989 s 143.

¹¹⁷ Prop. 1998/99:35, s 198 f.

¹¹⁸ NJA II 1929, s 60 ff.

¹¹⁹ NJA II 1929, s 60.

första bristen är det uppenbart att många frågor lämnas obesvarade i motiven. Det är svårt att dra några slutsatser i vilken mån Ugandamålet är prejudicerande i andra typer av mål än de som avser talan om klander eller ogiltighet av skiljedom eller som avser skiljemännens ersättning. Det står inte heller något om vad som krävs för att exempelvis platsen för skiljeförfarandet ska anses vara Sverige. Beträffande New York-konventionen är det osäkert om överenskommelsens innehåll gör någon skillnad i frågan om domsrätt mot vad som tidigare gällde. Konventionen utgår från att en klandertalan kan prövas av domstolar i det land där skiljedomen meddelats.¹²¹ Konventionen förutsätter också att klandertalan kan prövas i Sverige trots att skiljeförfarandet har genomförts utomlands, men under förutsättning att LSF tillämpats för förfarandet. Samma uppfattning om betydelsen av *lex arbitri* och var skiljedomen ska anses ha meddelats återfinns redan i motiven och i NJA 1989 s 143.

Den, enligt min mening, mest grundläggande bristen rör det ”mystiska” förhållandet mellan svensk domsrätt och regeln i 47 § LSF. Som tidigare nämnts (avsnitt 4.1.2) har man i motiven utgått från att grunderna för när ett skiljeförfarande får inledas i Sverige också kan utgöra ”grunder” för när ett svenskt rättskipningsintresse föreligger.¹²² Dessa grunder, som i sin tur också tycks fungera som anknytningsfaktorer för när svensk domsrätt föreligger, ska behandlas mer utförligt nedan.

4.1.4 Kravet på anknytning och 47 § LSF

Det sätt på vilket man förhållit sig till 47 § LSF i motiven och i NJA 1989 s 143 tyder på att grunderna för skiljemännens behörighet även fungerar som anknytningskriterier som kan skapa svensk domsrätt i internationella skiljeförfaranden.¹²³ Hur man ska förstå och förhålla sig till detta anknytningskrav samt vilken grad av anknytning som krävs för att svensk domsrätt ska föreligga har behandlats utförligt av Heuman.¹²⁴ Grundproblemet består i svårigheten att dra klara och generella slutsatser om kravet på anknytningens styrka samt beträffande *vilka* faktorer som kan beaktas när anknytningens grad ska bestämmas. Även om regeln t.ex. tydligt anger att svensk domsrätt föreligger om platsen för förfarandet är Sverige; vilka kriterier ska beaktas för att bestämma om platsen för förfarandet verkligen är Sverige?

¹²⁰ Heuman (2010/11), s 952 ff.

¹²¹ Se artikel V 1 (e).

¹²² Prop. 1998/99:35, s 187.

¹²³ Se prop. 1998/99:35, s 225, Heuman (2010/11), s 950, och Lindskog (2005), s 1111.

Vissa uttalanden i förarbetena, avseende 47 § 1 st och platsen för förfarandet, antyder att det skulle räcka med en *svag* anknytning för att svensk domsrätt ska föreligga.¹²⁵ Enligt Heuman kan motiven ge stöd för, åtminstone när det gäller klandermål, att svag anknytning räcker för att målet ska upptas här.¹²⁶ Något stöd för en sådan ståndpunkt finns emellertid inte i övrigt i vare sig praxis eller doktrin. Enligt Lindskog bör det istället presumeras att det föreligger ett svenskt rättskipningsintresse om ett skiljeförfarande *pågår* i Sverige eller om tvisten rör en skiljedom som meddelats i Sverige.¹²⁷ Lindskog motiverar inte detta mer ingående, vilket enligt min mening antyder att Lindskog inte närmare övervägt vad det innebär att ett skiljeförfarande ”pågår i Sverige”. Sannolikt menar Lindskog att skiljeförfarandet *faktiskt* pågår här och inte att parterna endast angett Sverige i skiljeavtalet. Om det är möjligt att dra några generella slutsatser av redovisade uttalanden är oklart. Det är dessutom, vilket tidigare påpekats, högst oklart om dessa uttalanden i motiven kan anses gälla för *domsrätten*. De gäller ju i första hand frågan om när ett skiljeförfarande får inledas i Sverige.

Det kan, tvärtom, skönjas en annan uppfattning i praxis om hur man bör förhålla sig till anknytningskravet. Istället för att basera domsrätt på en svag anknytning till Sverige bör man möjligtvis göra en avvägning mellan samtliga faktorer som talar för och emot svensk domsrätt och endast konstatera behörighet om den starkaste anknytningen är till Sverige och inte till konkurrerande stater.¹²⁸ Fördelen med en sådan ordning är att man undviker den situationen att flera domstolar i olika länder är behöriga att pröva en och samma fråga, vilket kan innebära litispendensproblem och motstridiga domar. Nackdelen däremot, med en alltför restriktiv hållning, är att enskilda parter riskerar att hamna i situationer där ingen stats domsregler grundar behörighet.¹²⁹

Oavsett hur man ser på anknytningskravets styrka bör frågan om *vilka* faktorer som kan eller bör beaktas för att avgöra om det finns anknytning till Sverige utredas. Vid en överblick av relevant praxis kan sägas att de i 47 § LSF angivna kriterierna, dvs. platsen för skiljeförfarandet eller svarandens hemvist har störst betydelse (behandlas under

¹²⁴ Heuman (2010/11), s 950 ff.

¹²⁵ Prop. 1998/99:35, s 225.

¹²⁶ Heuman (2010/11), s 951.

¹²⁷ Lindskog (2005), s 1111.

¹²⁸ Se RH 2004:64 och Heuman (2010/11), s 951.

¹²⁹ Jfr Bogdan (2008), s 117 och NJA 1980 s 188. I vissa fall anses svenska domstolar skyldiga att tolka svenska forumregler extensivt för att kunna tillhandahålla ett forum.

fristående rubriker nedan).¹³⁰ Orten där skiljedomen meddelats har också en stark betydelse för domsrätten i klander mål.¹³¹ Utöver detta är det högst osäkert vilka anknytningsfaktorer som kan användas för att fastställa dessa domsrättsgrunder eller för att i övrigt självständigt skapa en annan domsrättsgrund. Några exempel som Heuman nämner är (a) förekomsten av sammanträden på andra orter, (b) parternas olika nationalitet, (c) skiljemännens nationalitet, (d) tillämplig materiell rätt, (e) tillämplig lag på skiljeavtalet eller (f) de orter där avtalet respektive skiljeavtalet undertecknades.¹³² NJA 2010 s 508 tyder på att endast en faktor, parternas avtal, ska vara avgörande för att bestämma platsen för skiljeförfarandet. Som ska behandlas nedan är det emellertid inte helt klart om avgörandet innebär att övriga anknytningskriterier i alla lägen är irrelevanta.

4.2 Platsen för skiljeförfarandet som grund för svensk domsrätt

4.2.1 En domsrättsgrund med stöd i principen om avtalsfrihet?

Parter i ett skiljeförfarande har en frihet att förlägga förfarandet till vilken ort de önskar, vilket är ett utflöde av den skiljedomsrättsliga principen om partsautonomi. För svenskt vidkommande är det också av denna anledning som parternas val av platsen för förfarandet är direkt relevant för skiljemännens behörighet enligt 47 § 1 st.

Frågan är emellertid om principens omfattning även innebär att parterna oinskränkt kan disponera över domsrätten genom att avtala om platsen för förfarandet. Bestämmelsen i 47 § är tyst på denna punkt och lagfästa principer ger egentligen inte parterna någon uttrycklig rätt att disponera över annat än platsen för *förfarandet* och således också valet av *lex arbitri*. I enlighet med NJA 2010 s 508 tycks parternas val av platsen för förfarandet leda till att de disponerar över domsrätten avseende åtminstone yrkanden om utseende av skiljeman och frågor om skiljeavtalets giltighet.¹³³ Enligt Heuman är denna ståndpunkt välgrundad och överensstämmer med principen om att prorogationsavtal är domsrättsgrundande.¹³⁴ Det finns även goda skäl för att principen om partsautonomi alltid ska vara avgörande för domsrätt i internationella skiljeförfaranden.¹³⁵

¹³⁰ Se t.ex. i första hand NJA 2010 s 508.

¹³¹ Prop. 1998/99:35, s 187 och NJA 1989 s 143.

¹³² Heuman (2010/11), s 951.

¹³³ NJA 2010 s 508.

¹³⁴ Heuman (2010/11), s 954.

¹³⁵ Shaughnessy (2005), s 264.

Man kan emellertid fråga sig om principen om partsautonomi verkligen är ensamt bestämmande för svensk domsrätt i skiljedomsrättsliga frågor. För att bemöta Heumans jämförelse med prorogationsavtal kan nämnas att det faktiskt vanligtvis krävs någon form av *verklig* anknytning till Sverige för att svenskt rättskipningsintresse ska föreligga och för att ett prorogationsavtal således ska godkännas.¹³⁶ Även om NJA 2010 s 508 ger uttryck för att andra kriterier än parternas avtal inte ska beaktas vid fastställandet av platsen för förfarandet, antyder tidigare praxis något annat och omfattningen av HD:s avgörande är inte helt klar.

4.2.2 Titan-målet och efterföljande kritik

Som nämnts inledningsvis är hovrättsfallet RH 2005:1 (Titan-målet) i allra högsta grad uppmärksammat vad gäller frågan om platsen för skiljeförfarandet som domsrättsgrund. Målet gällde talan om klander av en skiljedom mellan utländska parter, vilka i skiljeavtalet enats om att platsen för skiljeförfarandet skulle vara Stockholm. Skiljemännen kom från Storbritannien, varför sammanträden med parternas samtycke hållits i London och Paris under förfarandets gång. Hänvisningar till svensk skiljemannarätt förekom i parternas inlagor men för förfarandet tillämpades ICC-reglerna. Hovrätten avvisade klandertalan på den grunden att något svenskt rättskipningsintresse inte ansågs föreligga och därmed inte heller någon svensk domsrätt. Hovrätten redovisade många argument i sina domskäl för denna ståndpunkt. Sammanfattningsvis konstaterar hovrätten att varken parterna, tvisten eller förfarandet har någon anknytning till Sverige, varför parternas avtal om platsen inte är tillräckligt för svensk domsrätt. Man frångår inte i formell mening NJA 1989 s 143, i vilket HD fastslog att skiljedomar som meddelats i Sverige ska kunna klandras i svensk domstol. Hovrätten använder istället anknytningsbristen som grund för slutsatsen att domen inte kan anses meddelad i Sverige enligt 52 § LSF. Hovrätten konstaterar, vidare, att svensk domstol inte heller är skyldig att tillhandahålla ett forum på grund av riskerna för en negativ jurisdiktionskonflikt. Skälet till detta anges vara att om anknytningen till Frankrike är så stark som den är i det förevarande fallet, så förutsätts fransk domstol vara behörig att uppta målet.

I likhet med i RH 2004:64, sammanvägde hovrätten ett stort antal anknytningsfaktorer för att nå denna slutsats.¹³⁷ Att platsen för förfarandet utpekats av parterna i

¹³⁶ Bogdan (2008), s 129 och Dennemark (1961), s 289-291.

¹³⁷ Heuman (2010/11), s 955.

avtalet var, enligt hovrätten, således inte i sig bestämmande för om svensk domsrätt förelåg eller inte. Målet har, som också nämnts, kritiserats på många punkter och i synnerhet vad gäller den påstådda motsägelsen i förhållande till principen om partsautonomi som hovrättens slutsatser om parternas avtal om platsen för förfarandet innebär.¹³⁸ Motsägelsen anses bestå i att den självbestämmanderätt som parterna har avseende platsen för förfarandet inte bör påverkas av att domen skrivs eller att sammanträden hålls i andra länder, särskilt när detta beslutats av skiljemännen.¹³⁹ Shaughnessy menar att hovrätten frångick erkända internationella principer om partsautonomi och att LSF:s förarbeten och 22 § LSF måste tolkas så att avtalsfriheten inte var avsedd att frångås på detta sätt. Uttalandena i förarbetena om anknytning torde därför inte kunna leda till resultat som direkt motsäger LSF:s regler.¹⁴⁰

Som ytterligare kritik framhävs att de hänvisningar till svensk rätt som gjorts i skiljedomen, tyder på att parterna och skiljemännen utgått från att platsen för skiljeförfarandet är bestämmande för *lex arbitri*, och att svensk skiljemannarätt därför var tillämplig som komplement till ICC-reglerna.¹⁴¹ I tillägg har nämnts att skiljedomens verkställighet kan riskeras om orten för förfarandet anses vara en annan än den som parterna kommit överens om.¹⁴² Enligt Söderlund innebär hovrättens avgörande en stor osäkerhet beträffande hur man ska förhålla sig till de svenska domsrättsgrunderna, i synnerhet för parter som inte behärskar det svenska språket.¹⁴³ Platsen för skiljeförfarandet, fortsätter Söderlund, har en stark betydelse i den internationella skiljedomsrätten och oförutsebarhet kan därför uppstå för utländska parter om den svenska ordningen är avvikande.

Slutligen bör påpekas att det råder viss osäkerhet om fransk domstol verkligen skulle ha ansett sig behörig under de omständigheter som förelåg i målet. Skiljedomen var nämligen i formell mening meddelad i Sverige och grundade sig på ett skiljeavtal, i vilket parterna angett Sverige som platsen för skiljeförfarandet.¹⁴⁴ Detta överensstämmer

¹³⁸ Shaughnessy (2005), s 269 och Bagner (2008), s 29 ff.

¹³⁹ Holtzmann & Neuhaus (1991), s 595-596.

¹⁴⁰ Shaughnessy (2005), s 269 och prop. 1998/99:35, s 113-114.

¹⁴¹ Shaughnessy (2005), s 269.

¹⁴² Se New York-konventionen, artikel V (d).

¹⁴³ Söderlund (2005), s 275 ff.

¹⁴⁴ Jarvin & Dorgan (2005), s 42 och 45.

inte med internationell praxis och torde, mot hovrättens resonemang, leda till problem relaterade till negativa kompetenskonflikter.¹⁴⁵

4.2.3 NJA 2010 s 508

4.2.3.1 Omständigheter och utgång i målet

Ovan redovisade kritik har bemötts i och med HD:s avgörande NJA 2010 s 508, i vilket HD till stor del tagit avstånd från hovrättens resonemang i Titan-målet. I en efterföljande rättsfallskommentar påstås - mer drastiskt uttryckt - att hovrättens avgörande numera torde anses överspelat.¹⁴⁶ I ett hovrättsfall som avgjordes innan 2010 års fall tycks emellertid hovrätten i viss mån frångått sin egen praxis innan HD ”tog tag” i saken.¹⁴⁷

NJA 2010 s 508 rörde en negativ fastställsetalan, framställd under pågående skiljeförfarande, avseende skiljemännens behörighet. Skiljeförfarandet rörde en tvist mellan Ryska federationen och ett brittiskt bolag, RosInvest, vilka i skiljeavtalet kommit överens om att platsen för skiljeförfarandet skulle vara Stockholm. Skiljeförfarandet administrerades av SCC vars skiljedomregler dessutom var tillämpliga i tvisten. I likhet med i Titan-målet fanns en mängd faktorer som antydde anknytning till andra länder. Vissa sammanträden hade förlagts utomlands och tvisten avsåg ett avtal som inte hade någon anknytning till Sverige. RosInvest yrkade att Ryska federationens talan skulle avvisas på grund av bristande svensk domsrätt och rättskipningsintresse.

HD avvisade inte Ryska federationens talan och konstaterade att svensk domsrätt och svenskt rättskipningsintresse förelåg på den grunden att parterna avtalat om att platsen för skiljeförfarandet skulle vara Stockholm. HD ansåg att det saknade betydelse att parterna eller skiljemännen valt att förlägga sammanträden till annat land, att skiljemännen inte var från Sverige och att tvisten avsåg ett avtal som i övrigt inte hade anknytning till Sverige. Förklaringen till detta, följde enligt HD, av i princip samma skäl som Shaughnessy redovisade i sin kritik mot Titan-målet. Alltså sammanfattningsvis principen om partsautonomi samt lydelsen av 22 § LSF, enligt vilken parterna bestämmer platsen för förfarandet och att sammanträden får hållas på annan, utländsk, ort om inte parterna bestämt annat.

Att HD:s ställningstagande är väl knutet till principen om parternas avtalsfrihet framgår tydligt av domskälen genom formuleringen ”*eftersom* RosInvestCo och Ryska

¹⁴⁵ Bogdan (2006), s 641.

¹⁴⁶ Bogdan (2011), s 898.

federationen har avtalat om att skiljeförfarandet ska äga rum i Sverige [...]” (min kursivering).¹⁴⁸ Avgörandet ger intrycket av att endast en anknytningsfaktor, dvs. att parterna avtalat om platsen för förfarandet, är tillräcklig för att platsen för förfarandet ska anses vara Sverige och att svensk domsrätt därför ska föreligga.

4.2.3.2 Kommentarer och konsekvenser av målet

Enligt Heuman är HD:s domsrättsregel välgrundad och föredömligt enkel. Han uppmärksammar vidare att de angivna utländska anknytningsfaktorerna saknade betydelse *för rättsverkningarna* av att ett partsavtal om platsen för förfarandet fanns mellan parterna.¹⁴⁹ HD säger med andra ord inte att den utländska *anknytningen* saknar betydelse för svensk domsrätt. HD:s ståndpunkt torde således innebära att parternas avtalsfrihet i detta avseende inte kan inskränkas på grund av utländsk anknytning och inte att utländsk anknytning saknar betydelse för svensk domsrätt. En genom avtal bestämd plats för skiljeförfarandet är med andra ord en sådan stark anknytningsfaktor att det inte finns någon möjlighet för en svensk domstol att avvisa ett klander mål på grund av bristande domsrätt.¹⁵⁰ Uttalanden i motiven om anknytning och svenskt rättskipningsintresse är således inte nödvändigtvis helt fråntagna rättslig betydelse. Istället får HD:s dom tolkas på det sättet att kravet på anknytning alltid är uppfyllt om parterna avtalat om Sverige som plats för skiljeförfarandet och att detta avtal automatiskt leder till att LSF är *lex arbitri*.¹⁵¹

Vidare kan sägas att även om Titan-målet, till mångas glädje, är överspelat så torde det möjligtvis vara nödvändigt att fortsätta diskussionen om vad svenskt rättskipningsintresse egentligen innebär. Enligt Bogdan antyder HD:s avgörande att rättskipningsintresset numera inte har att göra med sakens *faktiska anknytning* till Sverige, utan snarare med intresset av att bibehålla Sveriges position som skiljemannaland, vilket möjligtvis kan ifrågasättas.¹⁵²

I vilken mån NJA 2010 s 508 är prejudicerande för andra ärenden som parter i ett internationellt skiljeförfarande kan tänkas anhängiggöra i nationell domstol är inte helt klart. I ett nyligen fattat beslut av hovrätten i mål rörande ansökan om editions-

¹⁴⁷ Se Svea hovrätts dom mål T 7862-09.

¹⁴⁸ NJA 2010 s 508, HD:s domskäl sjätte stycket.

¹⁴⁹ Heuman (2010/11), s 956.

¹⁵⁰ Heuman (2010/11), s 957.

¹⁵¹ Prop. 1998/99:35, s 225, SOU 1994:81, s 236, Heuman (2010), s 957 och Shaughnessy (2005), s 271 f.

föreläggande till svensk domstol har hovrätten uppfattat det som en självklarhet att den avtalade platsen för skiljeförfarandet även i sådana mål är ensamt avgörande för svensk domsrätt.¹⁵³ Att det förhåller sig på det sättet är, enligt min mening, inte helt självklart. HD:s avgörande lämnar tvärtom många, och till och med närliggande, domsrättsfrågor helt obesvarade. HD motiverar inte heller närmare sin domsrättsprincip och det är lämnat för öppen spekulatation varför avtal om platsen för skiljeförfarandet numera ska anses ha sådan betydelse.¹⁵⁴ Denna fråga ska behandlas uttömmande i kapitel 5.

4.3 Ytterligare grunder för anknytning och svensk domsrätt

4.3.1 Förhållandet mellan 47 § 2 st LSF och andra forumregler

De resterande avsnitten i detta kapitel ska ägnas åt de domsrättsgrunder och anknytningsfaktorer som gör sig gällande vid sidan om parternas avtal om platsen för skiljeförfarandet. Dessa är enligt min mening relevanta i främst två situationer; För det första i fall där NJA 2010 s 508 eventuellt inte ska anses vara fullständigt normerande, på grund av att parternas avtal om platsen för förfarandet inte är lämpligt som enda avgörande anknytningsfaktor. För det andra avses situationen då parterna ännu inte har enats om platsen för förfarandet. Den förstnämnda situationen är främst av intresse i denna uppsats.

Som tidigare påpekats är förhållandet mellan 47 § LSF och svensk domsrätt relativt problematiskt, eftersom bestämmelsen inte avser att direkt reglera frågan om svensk domsrätt. Som också redogjorts för ovan används bestämmelsen ändå indirekt för avgörandet av frågan om domsrätt genom att samma faktorer som anger förutsättningarna för när skiljeförfarande får inledas i Sverige kan utgöra anknytningskriterier som är domsrättsgrundande. Vad gäller 47 § 2 st förhåller det sig lite annorlunda, eftersom de förutsättningar som anges där, till viss del är liktydiga med de interna forumreglerna i RB:s 10 kapitel. Om detta har någon betydelse för hur man ska förhålla sig till bestämmelsen är oklart och frågan om relationen mellan 47 § 2 st och de forumregler som bestämmelsen eventuellt hänvisar till har inte behandlats i litteraturen.

¹⁵² Bogdan (2011), s 898.

¹⁵³ Svea hovrätts beslut mål Ö 8181-10.

¹⁵⁴ Jfr Heuman (2010/11), s 957.

Man torde åtminstone, vid läsning av 47 §, kunna dra slutsatsen att andra stycket i någon mån är subsidiärt i förhållande till första stycket. Genom formuleringen i andra stycket "ett skiljeförfarande enligt denna lag får *också* [...]" (min kursivering) antyds att regeln egentligen tar sikte på fall då platsen för förfarandet inte ännu har bestämts. Om detta resonemang ska överföras och även gälla i domsrättsfrågan, torde med andra ord platsen för förfarandet *i första hand* vara bestämmande för svensk domsrätt inom skiljedomsrätten.¹⁵⁵ Om det alltid förhåller sig på det sättet finns inte någonstans "svart-på-vitt", även om denna uppfattning återspeglas i NJA 2010 s 508.

Vid sidan om domsrättsgrunden "platsen för förfarandet" och de kriterier som anges i 47 § 1 st är domsrättsfrågan svårhanterlig. Eftersom andra stycket korresponderar med RB:s forumregler leder det till att domsrättsgrunderna för rent skiljedomsrättsliga och allmänna förmögenhetsrättsliga mål "flyter samman". I denna problematik innefattas en osäkerhet i vilken mån domstolspraxis i allmänna förmögenhetsrättsliga mål är vägledande för svensk domsrätt i skiljedomsrättsliga frågor. Orsaken till denna tveksamhet är, enligt min mening, ursprungligen följande: 47 § 2 st anger inte, med undantag för grunden om "svarandens hemvist", specifikt vilka anknytningsfaktorer som kan leda till att ett skiljeförfarande får inledas i Sverige. Det är därför osäkert vad hänvisningen innebär. Kan analogier till RB:s forumregler användas för att grunda domsrätt eller för att ange vilka anknytningsfaktorer som är relevanta? Kan praxis i allmänna förmögenhetsrättsliga mål användas? Kan Bryssel I-förordningens regler utgöra sådana principer som bestämmelsen hänvisar till?

Med hänsyn till att distinktionen mellan domsrättsgrunder avseende skiljedomsfrågor och övriga frågor således, enligt ovan redovisade synpunkter, är svår och kanske onödig att göra kommer svensk domsrätt under nedanstående rubriker i viss mån behandlas frikopplad från 47 § 2 st LSF.

4.3.2 Svarandens hemvist

Enligt 10 kap 1 § RB är laga domstol, i allmänhet, den ort där svaranden har sitt hemvist. Som nämnts ovan är bestämmelsen inte direkt tillämplig i internationella mål, eftersom den, i likhet med övriga regler i 10 kap, reglerar lokalt behörigt forum. Det finns inte heller någon särskild reglering i RB avseende mål med utländsk anknytning. Att svensk domsrätt kan grundas på svarandens hemvistort tycks emellertid utgöra en allmän

¹⁵⁵ Se Heuman (2010/11), s 968 för ett liknande resonemang.

domsrättsprincip i svensk rätt och är således aktuellt oavsett vilken civilrättslig måltyp det rör sig om.¹⁵⁶ Med detta menas inte att det alltid föreligger svensk domsrätt i det fallet svaranden har hemvist i Sverige. Principen om svarandens hemvist har nämligen både undantag och tillägg.¹⁵⁷

Som nämnts ovan är denna domsrättsgrund i skiljedomsrättsliga sammanhang subsidiär i förhållande till platsen för skiljeförfarandet, vilket man även utgår från i doktrinen.¹⁵⁸ Svensk domstol torde av den anledningen i första hand kunna förklara sig behörig att pröva en talan i internationella skiljedomsrättsliga mål på grund av att svaranden har hemvist i Sverige när platsen för förfarandet ännu inte har bestämts. Med hänsyn till att platsen inte är bestämd och att kändanden oftast är förhindrad att väcka talan vid sitt hemvistforum är det egentligen svårt att finna ett annat forum där talan kan väckas.¹⁵⁹

Av intresse är dessutom om svarandens hemvist kan vara domsrättsgrundande eller ha någon relevans för det fall platsen för förfarandet *har* bestämts i skiljeavtalet. Det finns inget direkt stöd för detta i praxis. Det är dock onekligen så att för vissa framställningar anses det "naturliga forumet" vara där svaranden befinner sig eller där den aktuella åtgärden ska vidtas.¹⁶⁰ I synnerhet vad gäller yrkanden om säkerhetsåtgärder torde det finnas praktiska argument eller problem beträffande verkställigheten som påkallar att domstol i svarandens hemstat bör förklara sig behörig.

4.3.3 Andra eventuella anknytningsfaktorer

Förutsättningarna för när skiljeförfarande får inledas, enligt 47 § 2 st LSF, är otydliga i fråga om andra grunder än svarandens hemvist. I stadgandet återfinns endast den vaga formuleringen "annars kan sökas vid svensk domstol". Man kan tänka sig att andra domsrättsregler i RB:s 10 kapitel innefattas, såsom exempelvis tvist rörande betalningsskyldighet då svaranden har egendom i Sverige (2 §), då person träffat avtal i Sverige om förbindelse eller ådragit sig skuld här i landet (3 §) eller då någon driver verksamhet eller har ett fast driftställe i Sverige och tvisten hänför sig till det stället (5 §).

De flesta av dessa domsrättsregler gäller emellertid betalningstvister. Yrkanden om exempelvis utseende av skiljeman eller talan om skiljeavtalets giltighet är inte

¹⁵⁶ Svea hovrätts beslut mål Ö 9094-10 och Bogdan (2008), s 119 f.

¹⁵⁷ Bogdan (2008), s 119 f.

¹⁵⁸ Heuman (2010/11), s 961.

¹⁵⁹ Se Heuman (2010/11), s 961.

betalningstvister varför svensk domsrätt inte torde kunna grundas på dessa bestämmelser i sådana tvister.¹⁶¹ Dessa grunder torde emellertid kunna vara aktuella om ärendet t.ex. rör säkerhetsåtgärder.¹⁶² Det är emellertid inte helt säkert, och domstolen har ett utrymme att överväga om domsrätt verkligen föreligger trots att en lokal domstol är behörig.¹⁶³ Man bör nämligen hålla i minnet att det är fråga om en analog tillämpning av reglerna och de lokala domsrättsreglerna kan inte alltid direkt överföras till den internationella sfären.¹⁶⁴

Fristående från RB:s regler har några ytterligare eventuella domsrättsfaktorer som kan tänkas vara relevanta lokaliserats av Heuman. De skulle t.ex. kunna utgöras av (1) skiljedomsinstituts verksamhetsort eller att (2) svensk skiljedomsrätt är tillämplig på skiljeavtalet.¹⁶⁵ Vad gäller institutets verksamhetsort (1) tycks det dock vara relativt klart att detta, som ensam omständighet, inte kan grunda svensk domsrätt.¹⁶⁶ Man kan emellertid tänka sig att faktorn kan ha betydelse i kombination med andra anknytningsfaktorer. Vad gäller tillämplig lag (2) gäller sannolikt också att detta som ensam omständighet inte är domsrättsgrundande. Denna ståndpunkt intas åtminstone i doktrinen trots att det som återkommande skäl i domstolspraxis framhävs att ”ingen utländsk domstol kan tillämpa svensk rätt på ett bättre och mer insiktsfullt sätt än svenska domstolar”.¹⁶⁷ Detta får inte förväxlas med situationen då svensk lag är tillämplig på grund av att parterna avtalat om Sverige som platsen för förfarandet.

Man kan vidare fråga sig om hänvisningen i 47 § 2 st kan inbegripa principer om domsrätt, vilka stadgas i Bryssel I-förordningen eller andra konventioner. Till denna fråga ska jag återkomma nedan (avsnitt 4.4). Först ska redogöras för eventuella domsrättsgrunder som återfinns i svensk internationell domstolspraxis och som möjligtvis skulle kunna omfattas av formuleringen ”annars kan sökas vid svensk domstol”.

¹⁶⁰ Jfr Pålsson (1994), s 14.

¹⁶¹ Dennemark (1961), s 149.

¹⁶² NJA 1989 s 36.

¹⁶³ NJA 1966 s 450 och NJA 1981 s 386.

¹⁶⁴ Dennemark (1961), s 48-68.

¹⁶⁵ Heuman (2010/11), s 967 ff.

¹⁶⁶ Se NJA 1994 not C 48. Se avsnitt 4.3.4 för en genomgång av rättsfallet.

¹⁶⁷ Se NJA 2003 s 379 och Fouchard & Gaillard Goldman, s 908 f.

4.3.4 Relevant svensk rättspraxis om domsrätt och RB:s forumregler

4.3.4.1 Äldre rättspraxis och domsrätt till följd av lämplighetsavvägningar

Grunder för svensk domsrätt i fråga om tillämpning av allmänna principer eller analogivis tillämpning av RB när det saknas ett behörigt lokalt forum, torde ytterligare kunna vara relevant för domsrätten i skiljedomsrättsliga frågor, i synnerhet vad gäller framställningar till allmän domstol innan skiljeförfarandet har inletts.

I äldre rättspraxis intas en restriktiv hållning avseende svensk domstols behörighet för det fall någon nationell domsrättsregel inte är direkt tillämplig. I NJA 1944 s 75 uttalade HD att svensk domsrätt inte förelåg trots att starka skäl talade för en sådan ståndpunkt. Målet gällde ansökan om dödande av konossement, vilken enligt 2 § 4 st lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling ska inges till rätten på godsets bestämmelseort. I målet hade gods lastats på ett fartyg i Buenos Aires, vilket ursprungligen var destinerat till Gdynia. På grund av en klausul som var intagen i ett konossement, lade emellertid fartyget med varorna till i Stockholm istället. Fråga uppkom om svensk domstol var behörig att pröva ansökan. Talan avvisades av det skälet att godsets egentliga bestämmelseort var Gdynia och inte Stockholm. Utgången i målet kan ifrågasättas på den grunden att godset faktiskt befann sig i Sverige. Med tanke på att Polen dessutom var ockuperat av Tyskland under samma tid är det tveksamt om något forum fanns tillgängligt för ärendet överhuvudtaget.

En mer liberal inställning kan skönjas i det senare hovrättsfallet SvJT 1958 rf s 13, vilket rörde en tvist om hyresbetalning mellan en tysk hyresvärd och en svensk hyresgäst. Hovrätten ansåg att svensk domsrätt förelåg trots att t.ex. RB:s regler inte grundade domsrätt. Tvärtom utpekade regeln om fastighetsforum, 10 kap. 10 § RB, Tyskland som exklusivt forum eftersom den uthyrda fastigheten var belägen där. Hovrätten ansåg att man inte utan vidare kunde hänskjuta målet till tysk domstol samt uttalade att domsrätsfrågor skulle ”avgöras med beaktande av internationell hänsyn och praktiska lämplighetsskäl”. Att hyresgästens hemvist var Sverige samt att hyresvärden hade ett starkt intresse av att kunna verkställa domen i Sverige tycks ha spelat en stor roll.¹⁶⁸

Ett ytterligare hovrättsfall där domstolen ansåg sig finna utrymme att göra en lämplighetsbedömning för avgörande av domsrätsfrågan är RH 1984:125. Målet rörde ett italienskt försäkringsbolag som förde en regresstalan mot en fartygsägare.

¹⁶⁸ Se även NJA 1970 s 487.

Fartygsägarens verksamhet var registrerad på Cayman Islands och verksamheten bedrevs via en agent i Storbritannien. Parterna hade ett prorogationsavtal som utpekade svensk domstol som behörigt forum, vilket käranden ansåg grunda svensk domsrätt. Tingsrätten, i synnerhet, använde sig av ett lämplighetsresonemang och medgav att svensk domsrätt förelåg trots att parterna, bortsett från prorogationsavtalet, saknade *särskild* anknytning till Sverige. Rättsfallet kan, i likhet med NJA 2010 s 508, ses som ett uttryck för parternas frihet att disponera över domsrätten, även om detta inte nämns i skälen till 1984 års avgörande. Som skäl redovisades endast att det inte orsakade någon betydande olägenhet för motparten om saken prövades i Sverige samt att käranden hade viss anknytning till Sverige genom de agenter som verkade i landet.

4.3.4.2 Svensk domsrätt på grund av "särskilda skäl"

Två ytterligare fall av intresse är notisfallet NJA 1994 not C 48 och NJA 1994 s 45, vilka rör frågan om svensk domsrätt och yrkande om säkerhetsåtgärder. Värt ett särskilt påpekande för denna framställning är att parterna i målen dessutom kommit överens om att tvister dem emellan skulle avgöras genom skiljeförfarande och att platsen för skiljeförfarandet skulle vara Sverige. Målen rör samma parter men tar upp skilda rättsfrågor. De för målen gemensamma sakomständigheterna var följande. Ett skiljeförfarande pågick mellan två svenska och ett danskt förbund i päls- och skinnbranschen. De svenska förbunden ansökte vid Stockholms tingsrätt om säkerhetsåtgärd enligt 15 kap. 3 § RB och yrkade att den danska motparten mot vite skulle förpliktas att återinträda i parternas samarbetsavtal. Man yrkade därutöver att man skulle befrias från förpliktelse att ställa säkerhet enligt 15 kap. 6 § RB. Det danska pälsförbundet gjorde invändning om rättegångshinder på grund av bristande domsrätt.

Den behandlade rättsfrågan i NJA 1994 s 45 var i huvudsak om prövning av befrielse från förpliktelse att ställa säkerhet kunde prövas oberoende av frågan om säkerhetsåtgärd skulle beviljas. HD berörde inte frågan om svensk domsrätt av den anledningen att underrätternas beslut undanröjdes och fallet återförvisades till tingsrätten. Frågan togs emellertid upp av revisionssekreteraren, som förde ett resonemang om svensk domsrätt och yrkanden om säkerhetsåtgärder. Revisionssekreteraren konstaterade att även om det inte fanns någon behörig domstol enligt forumreglerna i 10 kap. RB så "får anknytningen till Sverige [...] betraktas som stark då parterna valt att förlägga

skiljeförfarandet här”. Revisionssekreteraren föreslog, med anledning av reciterade skäl, att svensk domsrätt skulle anses föreligga för kärandens ansökan.

I NJA 1994 not C 48 behandlades frågan om domsrätt mer ingående, även om HD avklarade frågan mer kortfattat än underinstanserna. Hovrättens resonemang är här främst av intresse. Hovrätten ansåg att, eftersom det inte fanns några direkt tillämpliga regler i vare sig RB eller Luganokonventionen, så krävdes för svensk domsrätt ”särskilda skäl”. Man ansåg inte att det faktum att ett skiljeförfarande pågick i Stockholm ensamt skulle kunna utgöra ett sådant särskilt skäl och eftersom man inte fann andra faktorer som skulle kunna grunda svensk domsrätt så avvisade man kärandens talan. HD besvarade frågan i enlighet med hovrättens avgörande med den korthuggna motiveringen ”omständigheterna i övrigt inte föranleder att svensk domsrätt ändå får anses föreligga”.

Att det bör krävas ”särskilda skäl” för svensk domsrätt då lokalt behörigt forum saknas får antas vara ett resultat av uttalanden i RB:s förarbeten, vilket också bekräftats i senare domstolsavgöranden.¹⁶⁹ De redovisade rättsfallen från 1994 ska diskuteras ytterligare i uppsatsens avslutande analys (se särskilt avsnitt 5.3.1).

4.3.4.3 Senare domstolspraxis och analog tillämpning av 10 kapitlet RB

Att RB:s regler kan vara analogt tillämpliga eller föremål för extensiv tolkning i fråga om svensk domsrätt är, i enlighet med vad som ovan anförts, relativt vedertaget i praxis.¹⁷⁰ Även i RB:s förarbeten antyds att forumreglerna kan fylla detta syfte.¹⁷¹ Det är emellertid av intresse att se närmare på i vilken utsträckning sådana analogier är möjliga. Analogianvändningen torde nämligen behöva ske med viss försiktighet och som Bogdan uttrycker det: ”med en portion sunt förnuft”.¹⁷²

För att exemplifiera begränsningar i analogimöjligheten kan inledningsvis nämnas NJA 1986 s 729, i vilket frågan gällde möjligheten att analogivis tillämpa 10 kap. 14 § RB. I målet finner visserligen HD att svensk domsrätt föreligger på grund av parternas anknytning till Sverige. Man uttalar emellertid i domskälen att ”möjligheten att tillämpa bestämmelsen analogt beträffande en svarande, för vilken behörigt forum i Sverige annars saknas, måste därför vara begränsad”. Ett senare exempel är NJA 2007 s 482,

¹⁶⁹ Se NJA II 1943, s 97 och NJA 2007 s 482.

¹⁷⁰ Se ovan redovisad praxis samt NJA 1980 s 188, NJA 1985 s 832, NJA 1971 s 417 och RH 1990:46.

¹⁷¹ NJA II 1943, s 97.

¹⁷² Bogdan (2008), s 118.

vilket visserligen i första hand behandlar möjligheten att tillämpa Bryssel- och Lugano-konventionerna analogt. HD uttalar emellertid också att det ”finns en presumtion *mot* svensk domsrätt när lokalt forum saknas”. HD:s resonemang antyder dessutom att analogier till RB:s regler måste ske som ett utflöde av de principer som kommer till uttryck i de specifika bestämmelserna. Man kan således inte fritt kombinera domsrättsgrunder som förekommer i exempelvis Luganokonventionen och RB:s forumregler för att skapa analogier i svensk rätt.

I senare rättspraxis tycks man emellertid ta analogimöjligheten för given och inte behandla frågan särskilt ingående. Som exempel kan nämnas NJA 2010 s 734 och Svea hovrätts beslut i mål Ö 9094-10. Den lättvindiga analogianvändningen i det senare målet kan dock visserligen förklaras av att den aktuella frågan redan behandlats i NJA 2006 s 354, vilket rörde en liknande tvist avseende svenskt patent.

4.3.5 Avslutande kommentarer om kopplingen till skiljedomsrätten

Som tidigare diskuterats är det svårt att dra några slutsatser huruvida ovan redovisad praxis kan innefattas i hänvisningen i 47 § 2 st LSF eller om domstolspraxis i allmänna förmögenhetsrättsliga mål i övrigt kan ha någon inverkan på domsrätten i skiljedomsrättsliga frågor. I ovan redovisade praxis kan emellertid utläsas att man i svensk rätt förhållit sig högst liberal till de rättsregler som anger förutsättningarna för svensk domsrätt. Många grunder för slutsatsen att svenskt rättskipningsintresse föreligger finns representerade i domstolars resonemang, i fall då någon domsrättsregel som är direkt tillämplig inte finns.

Vissa fall, då i första hand NJA 1994 not C 48, avser dessutom yrkanden från parter som för sin huvudsakliga tvist genom skiljeförfarande och där man dessutom angett platsen för förfarandet i sitt skiljeavtal. Man kan därutöver skönja en tendens i praxis innebärande att möjligheterna till analogianvändning och lämplighetsbedömningar växt sig större på senare år.

4.4 Bryssel- och Luganokonventionerna samt Bryssel I-förordningen

4.4.1 Konventionernas och förordningens uppkomst och relevans

Vid sidan om de interna forumreglerna så utgör de internationella eller europeiska åtaganden som Sverige har genom konventioner eller EU-medlemskap en viktig faktor

för svensk jurisdiktion i internationella tvister. De regelverk som i detta avseende främst är relevanta är Brysselkonventionen, Luganokonventionen och Bryssel I-förordningen.¹⁷³

Den första multilaterala överenskommelse som slöts för svenskt vidkommande avseende domsrätt på privaträttens område var Brysselkonventionen 1968, vilken var en produkt inom ramen för det dåvarande EEG-samarbetet. Luganokonventionen, vars innehåll i princip överensstämmer med Brysselkonventionens, slöts därefter 1988 i syfte att EFTA-staterna också skulle omfattas av överenskommelsen. Efter att en arbetsgrupp tillsatts i syfte att genomföra ändringar i konventionerna 1999 trädde Bryssel I-förordningen i kraft den 1 mars 2002.¹⁷⁴ Orsaken till varför Bryssel I-förordningen inte framlades i konventionsform hör samman med Amsterdamfördragets ikraftträdande 1999, vilket innebar att privaträttsliga frågor därefter kunde bli föremål för gemenskapsrättslig lagstiftning.¹⁷⁵ Bryssel I-förordningen ersatte Brysselkonventionen men Luganokonventionen gäller alltså fortfarande för svensk del i förhållande till vissa stater som inte omfattas av Bryssel I-förordningen samt för förfaranden som inletts innan förordningens ikraftträdande.¹⁷⁶ EU-domstolen (EUD) är behörig att tolka bestämmelserna i Bryssel I-förordningen, vilket inte gäller för Luganokonventionen. EUD:s uttalanden har emellertid ändå kommit att få betydelse för tillämpningen av Luganokonventionen, eftersom många bestämmelser i förordningen respektive konventionen är likalydande.¹⁷⁷

4.4.2 Regelverkens betydelse för internationella skiljeförfaranden

Varken konventionerna eller Bryssel I-förordningen är direkt tillämpliga i skiljedomsrättsliga frågor, vilket framgår av artikel 1 (d) förordningen.¹⁷⁸ I en rapport angående förordningen är det främsta skälet till detta att erkännande och verkställighet av skiljedomar regleras i New York-konventionen, som alla medlemsstater har tillträtt.¹⁷⁹ Samma skäl redovisas i Jenard-rapporten som utgör en del av de förarbeten som finns att tillgå för Brysselkonventionens vidkommande.¹⁸⁰ I Schlosser-rapporten, vilken

¹⁷³ Vad gäller skiljeförfarande är självfallet också New York-konventionen central. Den behandlas emellertid inte under detta avsnitt.

¹⁷⁴ Se Rådets dokument 770/99 – JUST CIV 60 av den 30 april 1999.

¹⁷⁵ Amsterdamfördraget, art 61(c) och 65.

¹⁷⁶ Bryssel I-förordningen, art 66-67.

¹⁷⁷ Pålsson (2002), s 43 f. och Luxembourgprotokollet från den 3 juni 1971.

¹⁷⁸ Se också prop. 1998/99:35, s 190.

¹⁷⁹ KOM (2009) 174 slutlig, s 8 f.

¹⁸⁰ Rapport OJ 1979 C 59/1, s 13 och 43.

upprättades över 1978 års tillträdeskonvention med bl.a. Danmark och Storbritannien diskuteras frågan mer utförligt.¹⁸¹ I synnerhet från brittiskt håll framfördes skäl för att skiljeförfarande skulle omfattas av konventionen. Trots utförliga diskussioner lämnades emellertid konventionstexten oförändrad. Det enda fall där regelverken är direkt tillämpliga i mål som har någon koppling till skiljeförfarande är de avseende ansökan om interimistiska åtgärder, som rör den materiella sakfrågan i skiljeförfarandet.¹⁸² Frågan om säkerhetsåtgärder och Bryssel I-förordningen ska beröras ytterligare nedan (avsnitt 5.3).

Trots de nämnda orsakerna till att skiljeförfarande undantagits erkänns ändå att förhållandet mellan förordningen och skiljeförfaranden är problematiskt.¹⁸³ De främsta svårigheterna anses röra processuella regler i de nationella rättsordningarna som avser att förstärka skiljeavtalets verkan och på sådant sätt hindrar medlemsstaternas domstolar från att avgöra sin behörighet i enlighet med förordningen. Det finns exempelvis inte någon enhetlig reglering för medlemsstaterna vad gäller fastställelse av skiljemännens behörighet.¹⁸⁴

4.4.3 Särskilt om regelverkens inverkan på svensk domsrätt

Som nämnts i föregående stycke är varken konventionerna eller förordningen direkt tillämpliga i skiljedomsrättsliga frågor och svenska domstolar kan därför inte grunda svensk domsrätt med stöd i regelverkens bestämmelser då framställning görs från part i ett skiljeförfarande. Man kan emellertid fråga sig om (1) samtliga framställningar en part kan göra i ett internationellt skiljeförfarande undantas från konventionerna och förordningarnas tillämpningsområde och (2) om regelverkens bestämmelser kan tillämpas analogivis eller på annat sätt tjäna som vägledning i frågor om svensk domsrätt.

Vad gäller den första (1) frågan kan först konstateras att, i enlighet med vad som ovan redovisats, både förarbeten och praxis ger stöd för att konventionerna och förordningen är tillämpliga i fråga om domsrätt avseende ansökningar om interimistiska åtgärder från part i ett internationellt skiljeförfarande under förutsättning att de berörda staterna omfattas av regelverken. Detta torde emellertid endast gälla ansökningar i kontradiktoriska förfaranden och konventionerna eller förordningen anses inte tillämpliga

¹⁸¹ Rapport OJ 1979 C 59/1, s 92-93.

¹⁸² KOM (2009) slutlig, s 9 och EU-domstolens dom mål C-391/95.

¹⁸³ KOM (2009) slutlig, s 9 och EU domstolens dom mål C-185/07.

¹⁸⁴ EU-domstolens dom mål C-190/89.

om beslut om säkerhetsåtgärder meddelas *ex parte* utan att motparten hörs.¹⁸⁵ Det anses vidare klart att konventionerna och förordningen *inte* är tillämpliga i frågor som gäller klander- eller ogiltighetstalan av skiljedom.¹⁸⁶

Det finns emellertid exempel där regelverkens omfattning är mer osäker. Detta gäller t.ex. då en självständig fastställsetalan förs i allmän domstol om skiljeavtalets giltighet eller omfattning (se ovan avsnitt 3.2.3). Ordalydelsen av bestämmelserna i regelverket ger ingen direkt ledning och begreppet ”skiljeförfarande” torde inte nödvändigtvis innefatta tvister angående skiljeavtalet. Enligt Pålsson kan man varken av Brysselkonventionens förarbeten eller av EU-domstolens dom i mål C-190/89 dra några slutsatser om konventionens definition av ”skiljeförfarande” omfattar sådana yrkanden.¹⁸⁷ Pålsson når visserligen den slutsatsen att även yrkanden beträffande skiljeavtalets giltighet som framställs innan skiljeförfarande har påkallats faller utanför Brysselkonventionens tillämpningsområde. Som skäl för motsatsen kan dock anföras att en talan om skiljeavtalets giltighet närmast utgör ett förspel till tvisten om det egentliga processföremålet samt att en sådan fastställsetalan därför egentligen inte har något självständigt existensberättigande, då den endast går ut på att avgöra om saken ska prövas av skiljemän eller inte.¹⁸⁸ Pålssons slutsats bekräftas emellertid i princip av hovrättens avgörande RH 2010:75, i vilket man konstaterade att Luganokonventionen inte är tillämplig avseende negativ fastställsetalan rörande skiljeavtalets giltighet.

Den andra (2) frågan som ska behandlas är om konventionernas eller förordningens bestämmelser kan omfattas av 47 § 2 st LSF och användas analogivis för att grunda svensk domsrätt i internationella skiljeförfaranden. I ett avgörande från AD 1995 ansågs Luganokonventionen kunna beaktas analogivis.¹⁸⁹ Målet rörde talan mot ett danskt aktiebolag med yrkande om skadestånd till vissa arbetstagare under påstående att bolaget inte hade iakttagit bestämmelserna i lagen (1982:80) om anställningsskydd (LAS). Bolaget invände att svensk domsrätt inte förelåg eftersom bolaget var registrerat i Danmark. AD ansåg emellertid att artikel 5 Luganokonventionen, som utpekade den anställdes uppfyllelseort som domsrättsgrund, analogivis var tillämplig. Huruvida AD:s dom numera är prejudicerande är högst tveksamt. I NJA 2007 s 482 uttalade HD

¹⁸⁵ EU-domstolens dom mål C-125/79.

¹⁸⁶ OJ 1979 C59/1, s 13 och NJA 1989 s 143.

¹⁸⁷ Pålsson (1994), s 12.

¹⁸⁸ Pålsson (1994), s 11 ff.

¹⁸⁹ AD 1995 nr 120.

nämligen relativt klart att Luganokonventionens regler inte bör tillämpas analogivis. Man konstaterar emellertid att ”principerna i konventionen utgör ett viktigt underlag vid bedömningen av om svensk domsrätt föreligger”, vilket är ett högst otydligt uttalande. Enligt Heuman kan detta uttalande möjligtvis innebära att principen om uppfyllelseorten kan omfattas av 47 § 2 st och tillämpas i skiljedomsrättsliga mål ”om det kan anföras skäl för det”.¹⁹⁰

I ett nyligen avgjort mål i hovrätten konstateras att Bryssel I-förordningen inte heller är tillämplig vad gäller mål där tvistefrågan är huruvida den förevarande tvisten är skiljedomsrättslig eller inte.¹⁹¹ Kärandens påståenden om att skiljeavtalet i tvisten innebar ett kringgående av Bryssel I-förordningens domsrättsregler lämnades utan avseende av domstolen.

4.5 Sammanfattande kommentarer

Redogörelsen för gällande lagregler, förarbeten, praxis och doktrinuttalanden avseende frågan om svensk domsrätt i internationella skiljetvister visar att den primära domsrättsgrunden i skiljedomsrättsliga frågor är *platsen för skiljeförfarandet*. I NJA 2010 s 508 har HD slagit fast att parternas avtal om platsen kan vara ensamt avgörande för att bestämma platsen för skiljeförfarandet och således avgörande för när svensk domsrätt föreligger. Vad gäller svensk domsrätt i internationella förmögenhetsrättsliga mål tycks bedömningen, å andra sidan, vara en helt annan. Här kan svensk domsrätt grundas på analogier till RB:s regler, allmänna principer, lämplighetsbedömningar och möjligtvis med Luganokonventionen eller Bryssel I-förordningen som underlag.

Det är svårt att göra en tydlig distinktion mellan vilka framställningar från parter i ett internationellt skiljeförfarande som NJA 2010 s 508 bör vara direkt vägledande för och vilka som avgörandet inte bör vara det för. I Svea hovrätts beslut i mål Ö 8181-10 tycks man ha tagit för givet att HD:s nya domsrättsregel även gäller för ansökningar om sanktionerad bevisupptagning vid allmän domstol. Det finns möjligtvis skäl att ifrågasätta hovrättens beslut, att skilja på olika yrkanden och ansökningar, samt fråga sig om de skäl som motiverar utgången i NJA 2010 s 508 verkligen gäller för alla framställningar som en part kan tänkas göra. Det finns därutöver en stor osäkerhet om

¹⁹⁰ Heuman (2010/11), s 966.

¹⁹¹ Hovrättens över Skåne och Blekinge dom mål T 1689-09.

vilka domsrättsgrunder och anknytningsfaktorer som är relevanta för det fall NJA 2010 s 508 inte anses gälla eller för det fall platsen för förfarandet inte har bestämts av parterna.

Jag ska i nästkommande kapitel i huvudsak uppehålla mig vid frågan om i vilka fall NJA 2010 s 508 är direkt normerande. Redogörelsen för övriga domsrättsgrunder torde vara aktuell i de fall där parternas avtal om platsen för förfarandet inte är ensamt avgörande. Hur de olika domsrättsgrunderna mer exakt ska behandlas i sådana fall ska inte behandlas lika utförligt. Huvudfokus ligger således på vad som inte kan tänkas omfattas av HD:s domsregler.

5 MOT EN KLAR OCH GEMENSAM REGEL AVSEENDE SVENSK DOMSRÄTT I INTERNATIONELLA SKILJEFÖRFARANDEN

5.1 Behovet av en tydlig regel

5.1.1 Återuppväckt kritik och falsk förutsebarhet

Med hänsyn till ovan nämnda osäkerhet rörande den prejudicerande verkan av NJA 2010 s 508:s gör sig en del av den kritik som riktades mot Titan-målet fortfarande gällande, även om den påpekade bristen avseende oförenligheten med principen om partsautonomi nu har läkts med råge. Precis som tidigare är emellertid den fullständiga förståelsen för gällande rätt i domsrättsfrågan exkluderad den internationella observatören, eftersom man inte vid studier av den svenska *lagen* kan nå slutsatsen att platsen för förfarandet möjligtvis inte är ensamt avgörande för svensk domsrätt i alla ärenden.¹⁹² Vid läsning av HD:s avgörande samt hovrättens korthuggna resonemang i Ö 8181-10 får man intrycket av att regeln otvetydigt gäller i samtliga fall då en part i ett internationellt skiljeförfarande framställer ett yrkande till allmän domstol. Detta kan få effekten att internationella parter förlitar sig på en "falsk förutsebarhet" beträffande de svenska domsreglerna samt att det vid tiden för rättegång visar sig att det förhåller sig annorlunda (förutsatt att NJA 2010 s 508 inte generellt gäller). Det torde i allmänhet, och möjligtvis även i detta fall, förhålla sig på det sättet att en prejudicerande domstolsinstans inte bör uttrycka sig i allt för allmänna ordalag. Risker finns då för att

¹⁹² Jfr Shaughnessy (2005), s 265.

avgörandena, genom tolkning, används i andra syften än vad som ursprungligen var avsett.

Samtidigt kan därmed behovet av förutsebarhet fortfarande göra sig gällande, vilket Titan-målet tidigare kritiserades starkt för.¹⁹³ Det finns, visserligen i mindre utsträckning, fortfarande tvivel om vilken ställning parternas avtal om platsen för förfarandet har som anknytningsfaktor. Möjligtvis har HD gjort "vad man har kunnat" för att bemöta det tidigare behovet av förutsebarhet. Kravet på förutsebarhet får emellertid anses vara högt i detta sammanhang, med hänsyn till vilka kvalitativt riskfyllda situationer som parter i internationella skiljetvister kan försättas i på grund av otydliga domsrättsregler.¹⁹⁴ Detta gäller i synnerhet problemsituationer relaterade till litispendens, motstridiga domar eller bristande möjligheter till verkställighet.

5.1.2 Behov kopplat till fastställandet av partsautonomins gränser

Som nämnts ovan är NJA 2010 s 508, till skillnad mot tidigare praxis, högst kompatibelt med principen om partsautonomi, eftersom HD i avgörandet fastslår att parternas avtal om platsen för skiljeförfarandet kan vara ensamt bestämmande för att svensk domsrätt ska föreligga. Avgörandet reser emellertid, enligt min mening, frågor om omfattningen av parternas avtalsfrihet. För det första är det tveksamt om parternas frihet att disponera över domsrätten numera ska anses helt oinskränkt, eller om det finns någon begränsning, vilket det t.ex. torde göra beträffande prorogationsavtal. Det finns därutöver inte någon tydlig distinktion mellan i vilka fall parterna obegränsat kan förfoga över domsrätsfrågan och i vilka de inte kan göra det.

Om parternas rätt att disponera över domsrätsfrågan är mer långtgående i skiljeförfarande än i allmänna förmögenhetsrättsliga mål torde det dessutom vara på sin plats att tydligare motivera denna skillnad. Praxis och domsrättsprinciper för båda dessa måltyper flyter samtidigt ihop avseende vissa frågor och några säkra distinktioner är svåra att göra.

5.1.3 Det internationella harmoniseringsbehovet

I kritiken mot Titan-målet lyftes återkommande fram att svensk rätt, genom avgörandet, inte överensstämde med internationell skiljedomspraxis eller nationell lagstiftning i andra

¹⁹³ Se Söderlund (2005), s 276.

¹⁹⁴ Jfr Söderlund (2005), s 276 f.

länder.¹⁹⁵ En sådan ordning minskar förutsebarheten för utländska parter och leder, enligt kritikerna, till att Sveriges position som attraktivt skiljedomland kan påverkas negativt. Att anpassa den svenska lagstiftningen till internationell skiljedomspraxis var dessutom ett av syftena med antagandet av LSF.¹⁹⁶ Kritiker menade i anslutning till Titan-målet att motiven även ger stöd för att domsrätsreglerna ska avpassas för att Sverige ska bibehålla sin ställning som skiljedomland.¹⁹⁷ Om det förhåller sig så torde emellertid vara högst tveksamt (se mer om detta i avsnitt 6.1).

Vad gäller utländsk lagstiftning förhåller det sig, enligt Söderlund, så att i princip alla stater som erkänner skiljeförfarande som ett legitimt alternativ till tvistelösning i allmän domstol, utgår från att platsen för skiljeförfarandet är domsrätsgrundande samt att parternas avtal *räcker* för att sådan anknytning ska föreligga.¹⁹⁸ Detta torde, i enlighet med motiven till LSF, tala för ett behov av att samma ordning också är gällande rätt i svensk skiljedomsrätt.

Som exempel kan nämnas artikel 3 English Arbitration Act (1996), som föreskriver att med ”sätet för skiljeförfarandet menas det rättsliga säte som bestämts av parterna i skiljeavtalet”. I kommentaren till bestämmelsen kan utläsas att sätet för skiljeförfarandet är liktydigt med den plats där förfarandet genomförs. Vidare sägs att för det fall skiljeförfarandet genomförs i flera stater, eller i någon annan stat än där skiljedom ska meddelas, så fungerar bestämmelsen som en garanti för ett konstant juridiskt säte, oavsett var skiljeförfarandet *faktiskt* genomförs.¹⁹⁹ Det framgår emellertid inte om artikel 3 gäller alla ärenden som engelsk domstol bistår parter i ett internationellt skiljeförfarande med. I artikel 2 samma lag anges visserligen att lagen är generellt tillämplig i jurisdiktionsfrågan vad avser alla förfaranden som genomförs i England. Enligt artikel 43 och 44 är engelsk domstol dessutom behörig att fatta beslut efter framställning av part om förfarandet äger rum utomlands. Dessa bestämmelser tycks ge vid handen att platsen för förfarandet, genom parternas avtal som enda anknytning, är domsrätsgrundande för samtliga yrkanden beträffande skiljedomsrättsliga frågor i engelsk rätt. Rättsfallet *Econet Wireless Ltd mot Vee Networks Ltd*²⁰⁰ ger visst stöd för att detta till och med gäller yrkanden om säkerhetsåtgärder i internationella skilje-

¹⁹⁵ Shaughnessy (2005), s 274.

¹⁹⁶ Prop. 1998/99:35, s 30 ff.

¹⁹⁷ Shaughnessy (2005), s 274.

¹⁹⁸ Söderlund (2005), s 277.

¹⁹⁹ Harris, Planterose & Tecks (2003), s 54.

²⁰⁰ Queens Bench Division (Commercial Court), 28 juni 2006.

förfaranden. Detta förtydligas i målet genom uttalandet ”den mest naturliga domstolen för ansökningar om interimistiska åtgärder torde vara domstolen i det land där skiljeförfarandet äger rum”.

Uttalandet i målet antyder dock att man egentligen menar platsen där skiljeförfarandet *faktiskt* äger rum. Att parternas avtal om platsen är tillräckligt för domsrätt i sådana mål är således inte helt klart, förutsatt att skiljeförfarandet i övrigt faktiskt genomförs i ett annat land. Det ”naturliga” forum man talar om torde antagligen vara det där parterna faktiskt befinner sig. Engelsk domstol kan därutöver avstå från att uppta mål, när förfarandet genomförs i ett annat land, om den anser det olämpligt att göra så.²⁰¹ Oaktat de ovan redovisade bestämmelserna torde engelsk domstol därför kunna finna en rättslig grund för att avvisa yrkanden trots att England är utpekad som plats för förfarandet i skiljeavtalet. Sammanfattningsvis tycks åtminstone platsen för skiljeförfarandet vara den centrala domsrättsgrunden i engelsk rätt och om platsen föreskrivits i parternas avtal tycks det i de flesta fall vara en tillräcklig anknytningsfaktor.

Samma tendens gör sig också gällande vid en kort utblick i tysk rätt.²⁰² I förarbetena till Zivilprozessordnung, i anslutning till artikel 1043 (2), uttalas att bestämmandet av platsen för skiljeförfarandet är opåverkat av hur ofta skiljenämnden t.ex. håller sammanträden på annan ort och att denna ordning anses lämplig, med hänsyn till principen om partsautonomi samt skiljeförfarandets geografiska flexibilitet.²⁰³ Samma princip gör sig även gällande i fransk rätt.²⁰⁴

5.2 Finns numera en gemensam domsrätsregel?

5.2.1 Yrkanden som omfattas av domsrätsregelns tillämpningsområde

Ovan (avsnitt 4.2.3) återgavs omständigheterna i NJA 2010 s 508 och vissa kommentarer beträffande utgången i avgörandet. Frågan i vilken utsträckning målet är prejudicerande lämnades emellertid obesvarad, varför denna fråga ska återupptas till diskussion här. Eftersom målet gäller en fastställsetalan avseende skiljemännens behörighet under

²⁰¹ Sutton & Gill (2003), s 355 f.

²⁰² Se artikel 1043 (2) Zivilprozessordnung (ZPO).

²⁰³ Bundesministerium der Justiz, Bericht mit einem Diskusionenentwurf zur Neufassung des zehnten Buchs der ZPO.

²⁰⁴ Gaillard & Savage (1999), s 905.

pågående skiljeförfarande torde man åtminstone, med säkerhet, kunna säga att parternas avtal är tillräckligt som anknytningsfaktor vid sådana yrkanden.

Att parternas avtal om platsen för förfarandet är tillräckligt som anknytningsfaktor torde därutöver också gälla avseende ogiltighets- och klandertalan (ovan avsnitt 3.5.1). Detta kanske mer kan sägas följa av att parternas avtal om platsen bestämmer *lex arbitri* för förfarandet, vilket senare blir bestämmande för vilka klanderregler som är tillämpliga.²⁰⁵ Svenska domstolar kan sannolikt anses vara exklusiva fora i sådana fall, eftersom inga andra domstolar kan anses mer lämpliga att pröva klandermål enligt LSF:s regler.²⁰⁶ Även internationellt sett torde denna ståndpunkt vara vedertagen.²⁰⁷ Uppfattningen är därutöver kompatibel med New York-konventionens bestämmelser, vilka utgår från att en skiljedom klandras i det land som utgjort platsen för förfarandet.²⁰⁸

Man brukar visserligen tala om att domsrätt avseende klander- och ogiltighetstalan föreligger i det land där skiljedomen *meddelats*. Detta sammanhänger emellertid vanligtvis med att den plats som parterna avtalat om ska gälla för förfarandet. För det fall domen inte meddelats på samma ort som angetts i skiljeavtalet av parterna, torde dock ändå avtalets angivelse vara avgörande.²⁰⁹

5.2.2 Förklaringen till HD:s slutsats och övriga yrkanden

Vilka övriga yrkanden som omfattas av målets domsrättsregel är emellertid mer osäkert, varför motiveringen till HD:s avgörande här inledningsvis ska belysas. En godtagbar utgångspunkt är det fjärde stycket i HD:s domskäl, i vilket kan utläsas att ”av det ovanstående följer alltså att om parterna avtalat om att förfarandet ska äga rum i Sverige det saknar betydelse att parterna eller skiljemännen valt att förlägga sammanträden till annat land [...]” varvid HD hänvisar till Shaughnessy's och Söderlunds kritik av Titan-målet i SIAR 2005:2.²¹⁰ Vad som menas med ”av det ovanstående” är, av domskälen att döma, i första hand konstaterandet att det inom den internationella skiljedomsrätten finns en princip om partsautonomi, vilket innebär att parterna kan bestämma tillämplig rättsordning. Hänvisningen torde även innefatta den i domskälen återgivna 22 § LSF, enligt vilket stadgande parterna bestämmer platsen för förfarandet samt att skiljemännen

²⁰⁵ Prop. 1998/99:35, s 187 f.

²⁰⁶ Se Shaughnessy (2005), s 269.

²⁰⁷ Fouchard, Gaillard & Goldman (1999), s 903 f.

²⁰⁸ Se artikel V 1 (e).

²⁰⁹ Svea hovrätts dom mål T 7862-09.

²¹⁰ SIAR 2005:1, s 264-280.

får hålla sammanträde på annan plats i Sverige eller utomlands, om parterna inte har bestämt annat. Skälen till HD:s avgörande tycks alltså i stort sett vara principen om partsautonomi och parternas uttryckliga rätt att bestämma platsen för förfarandet.

Som tidigare nämnts har hovrätten i ett senare fall beslutat att parternas avtal även är tillräcklig anknytningsfaktor i fall då ansökan om editionsföreläggande framställts, och hovrätten tycks ha antagit att HD:s domsrättsregel är allmänt gällande.²¹¹ Innan sådana antaganden görs torde det emellertid behöva granskas närmare på vilket sätt partsautonomi kan utgöra grund för en oinskränkt domsrättsregel, vilket som sagt inte uttryckligen framgår i någon av domarna. Enligt Heuman kan domsrättsprincipen i HD:s avgörande förklaras av att platsen för förfarandet utgör ett "rättstekniskt begrepp som inte väsentligen grundas på geografiska anknytningsfaktorer".²¹² Platsen för skiljeförfarandet medför avsevärda rättsverkningar, som i första hand utgörs av att LSF är tillämplig. Att i avtalet ange platsen för förfarandet är, om inte tillämplig lag annars särskilt utpekats i avtalet, således också parternas val av *lex arbitri*, vilket det står parterna fritt att disponera över. Att ett "rättstekniskt begrepp" styr domsrätten torde åtminstone vara lämpligt med hänsyn till att bestämmandet av platsen ofta bara har betydelse för de rättsverkningar som utpekandet får och inte för förfarandets geografiska och faktiska genomförande. Detta torde emellertid inte stämma i alla fall, vilket jag ska återkomma till nedan. En domsrättsregel torde nämligen kunna motiveras av andra faktorer än att det blir "enkelt" för parter och domstolar att förutse och tillämpa regeln i fråga.

5.2.3 Ett försök att kartlägga domsrättsregelns omfattning

5.2.3.1 Vad talar för att regeln gäller alla yrkanden?

Det finns inget direkt stöd för att HD:s avgörande skulle gälla avseende andra yrkanden än de ovan nämnda (se avsnitt 5.2.1). Hovrättsfallet Ö 8181-10 torde utgöra det främsta stödet för att HD:s avgörande ska tolkas som att det avser alla yrkanden från en part i ett internationellt skiljeförfarande och hovrättens tolkning av NJA 2010 s 508 är inte helt omotiverad: HD uttrycker sig, som sagt, i allmänna ordalag avseende domsrättsfrågan (som *om* man skapar eller erkänner en allmän domsrättsprincip). I HD:s avgörande

²¹¹ Svea hovrätts beslut mål Ö 8181-10.

²¹² Heuman (2010/11), s 958 och prop. 1998/99:35, s 225.

återfinns inte heller något som tyder på att domsrättsregeln specifikt gäller yrkanden avseende skiljeavtalet eller någon viss typ av yrkanden.

Shaughnessy's och Söderlunds inlägg i SIAR 2005:2,²¹³ med hänvisningar till utländsk rätt, antyder att det finns en *önskan* om en gemensam regel. Även om de särskilt behandlar klander- och ogiltighetstalan tycks de mena att införandet av en generell regel om svensk domsrätt i internationella skiljeförfaranden är nödvändig. Att tyngdpunkten ligger på klander mål i dessa artiklar torde ju främst ha att göra med att Titan-målet, vilket var föremålet för nämnda inlägg, inbegriper ett sådant yrkande. Orsaken till varför detta är särskilt intressant när det gäller att fastställa innebörden av HD:s domsrättsregel är att HD i NJA 2010 s 508 hänvisar till nämnda inlägg i anslutning till sin slutsats i målet. Detta torde visserligen inte nödvändigtvis innebära att HD:s dom direkt överensstämmer med Shaughnessy's och Söderlunds åsikter. Sannolikt innebär det endast en jämförelse som visar att man, i likhet med nämnda författare, anser att man av 22 § LSF och principen om partsautonomi kan dra slutsatsen att t.ex. sammanträden på utländsk ort inte ska inverka på platsen för förfarandet om parterna avtalat om att förfarandet ska äga rum i Sverige.

Även i Heumans artikel i JT 2010/11 antyds att HD:s avgörande gäller generellt i internationella skiljeförfaranden.²¹⁴ Det sägs inte uttryckligen, men Heuman använder uttrycket "domsrättsprincip" om HD:s avgörande och framhäver i anslutning till detta den förenklade prövning avgörandet innebär.²¹⁵

Sammantaget kan sägas att nämnda doktrinuttalanden inte ger någon särskild vägledning i frågan om omfattningen av HD:s domsrättsregel. Visserligen kan de behov av förutsebarhet etc. som ovan redovisats (avsnitt 5.1) användas som ytterligare argument för ståndpunkten att HD:s regel ska omfatta samtliga yrkanden. Det säger emellertid inget ytterligare om den exakta *innebörden* av HD:s avgörande.

5.2.3.2 En potentiell distinktion utifrån skälen till HD:s avgörande

I avsaknad av något otvetydigt rättsligt stöd avseende domsrättsregelns omfattning torde man kunna återgå till de i domskälen angivna skälen för HD:s slutsats i domsrättsfrågan; dvs. principen om partsautonomi i skiljeförfarande och innebörden av 22 § LSF. Även

²¹³ SIAR 2005:2, s 264-280.

²¹⁴ Heuman (2010/11), s 958 ff.

²¹⁵ Heuman (2010/11), s 968.

Heumans uttalande om platsen för förfarandet som ”rättstekniskt begrepp” är här av visst intresse. För om det nu förhåller sig på det sättet att principen om partsautonomi är den bakomliggande motiveringen till HD:s domsrättsregel torde man möjligtvis i sådant fall kunna dra en skiljelinje mellan de fall där denna princip motiverar svensk domsrätt och de fall i vilka den inte gör det. För att ha något som helst underlag för en sådan distinktion bör först innebörden av principen om partsautonomi kort behandlas.

Principen gäller generellt för parter i ett skiljeförfarande som motiv för lösningar i skiljedomsrättsliga frågor. Principen är vägledande både i fråga om exempelvis parternas val av tillämplig lag och hur förfarandet rent processuellt ska fortgå.²¹⁶ Att principen om partsautonomi direkt grundar rätt för parterna att bestämma om allmänna domstolars verksamhet finns det inget stöd för. Avsikten är att parterna ska kunna disponera över processen *inför* skiljenämnden, vilket är utgångspunkten i svenska och internationella skiljedomsregler.²¹⁷ Principen är inte helt oinskränkt, utan kan begränsas av bland annat *ordre public*, principen om likabehandling av parterna samt skiljeavtalets begränsade verkan mot tredje man.²¹⁸

Principen om partsautonomi och betoningen på självbestämmande tycks sammanfattningsvis i detta sammanhang vara knutet till skiljedomsrätten som rättsområde.²¹⁹ Även om principen om partsautonomi är styrande för dispositiva tvister i den ordinära civilprocessen, så är innebörden av parternas frihet såvitt gäller förfarandet betydligt mer långtgående inom skiljedomsrättens område.²²⁰ Man torde inte kunna använda exempelvis LSF:s förarbeten eller principer för att motivera lösningar i frågor som *inte* är skiljedomsrättsliga. Av detta följer sannolikt att parternas möjlighet att förfoga över domsrätsfrågan genom att avtala om platsen för förfarandet är knuten till parternas rätt att förfoga över skiljeförfarandet. Av samma slutsatser följer också möjligtvis att man kan skapa den distinktionen att principen om partsautonomi i detta sammanhang endast kan motivera HD:s domsrättsregel beträffande yrkanden i ”skiljedomsrättsliga frågor”. Domsrättsregler beträffande frågor som inte är skiljedomsrättsliga, skulle därför också baseras på andra former av anknytning. En sådan ordning överensstämmer dessutom med gällande rätt i fråga om prorogationsavtal. I

²¹⁶ Redfern & Hunter (2009), s 365.

²¹⁷ New York-konventionen, artikel V (1)(d), ICC-reglerna artikel 15 (1) och LCIA-reglerna, artikel 14(1).

²¹⁸ Redfern & Hunter (2009), s 366 ff.

²¹⁹ Jfr prop. 1998/99:35, s 1 eller 33 ff.

²²⁰ Mustill & Boyd (1989), s 282 och Heuman (2003), s 250.

sådana mål (som betraktas som icke-skiljedomsrättsliga) gäller att även om parter, genom prorogation, avtalat om vilken domstol som ska uppta tvisten förutsätts, för att en giltig prorogation ska föreligga, vanligtvis att någon form av *verklig* anknytning finns till det land som är utpekad genom prorogationen.²²¹

Nästa naturliga fråga som uppkommer är då självfallet vilka yrkanden eller ansökningar som kan betraktas som ”skiljedomsrättsliga” eller ”icke-skiljedomsrättsliga”. I många fall är det svårt att göra en åtskillnad, men enligt min mening kan man möjligtvis utgå från att de yrkanden som inte går att framställa i andra mål än skiljeförfaranden i alla fall får betraktas som skiljedomsrättsliga i någon mening. I vissa sådana fall är ju dessutom domstolsinkoppling direkt nödvändig för att skiljeförfarandet ska kunna fortgå överhuvudtaget. Det gäller exempelvis utseende av skiljeman när parterna inte själva förmår utse sådan, vilket utan domstols ingripande stannar upp förfarandet. Gränsdragningen är emellertid svår göra i en del fall. Fastställsetalan angående skiljeavtalets giltighet kan exempelvis betraktas som en talan som är frigjord från skiljeförfarandet som sådant. Trots detta gäller dock uppenbarligen HD:s domsrättsregel sådana yrkanden.

Vissa framställningar, såsom främst ansökningar om säkerhetsåtgärder eller bevisupptagning kan ju tänkas avse frågor som faller utanför parternas oinskränkta förfoganderätt eftersom det inte rör sig om frågor som är direkt förknippade med skiljeförfaranden.²²² För att ytterligare klargöra gränserna för HD:s domsrättsregel och förhoppningsvis bekräfta den distinktion för vilken redogjorts ovan, ska därför domsrättsregelns kompatibilitet utredas mer djupgående för dylika framställningar i de två nästkommande avsnitten.

5.3 Säkerhetsåtgärder och domsrättsregelns tillämplighet

5.3.1 Svensk domsrätt och säkerhetsåtgärder i skiljeförfarande

Enligt 4 § 3 st LSF får en domstol oberoende av ett skiljeavtal meddela sådana beslut om säkerhetsåtgärder som den enligt lag är behörig att fatta. I litteraturen har man utgått från att, trots att platsen för skiljeförfarandet är Sverige, så torde en förutsättning för behörigheten att pröva en ansökan om säkerhetsåtgärder vara att svensk domsrätt

²²¹ RH 1984:125, AD 1997 nr 27, Denmark (1961), s 289 ff., och Bogdan (2008), s 129.

²²² Se Pålsson (1994), s 13 f.

föreligger på andra grunder.²²³ Svensk domsrätt, avseende ansökan om säkerhetsåtgärder, föreligger normalt sett om parten som påverkas av ansökan eller densammes egendom befinner sig på det territorium som domstolens jurisdiktion täcker.²²⁴

Denna uppfattning tycks dessutom vara kompatibel med EU-domstolens praxis som har berörts ovan (avsnitt 4.4). I målet C-391/95 berördes frågan om domsrätt avseende säkerhetsåtgärder och skiljeförfarande specifikt. EU-domstolen konstaterade att en nationell domstol kan vara behörig att uppta ansökan om säkerhetsåtgärder på grundval av Bryssel I-förordningens domsrätsbestämmelser, trots att förordningen exkluderar frågor om skiljeförfaranden (se avsnitt 4.4.3 ovan). Fallet antyder att domsrätt i mål av förevarande typ kräver en ”verklig” anknytning mellan egendomen eller parten som ska utsättas för åtgärderna och domstolens jurisdiktion. Samma slutsats nås i notisfallet NJA 1994 not C 48, i vilket man konstaterar att den omständigheten att parterna valt att förlägga skiljeförfarandet till Sverige inte kan anses utgöra en tillräcklig anknytning för att svensk domsrätt ska föreligga. Även notisfallet ger intrycket av att en verklig och faktisk anknytning krävs för att svensk domsrätt ska föreligga. I målet använde man sig emellertid av det ”luddiga” uttrycket ”särskilda skäl” för att beskriva vilken anknytning som krävdes.

I svensk praxis finns ytterligare ett fall som bör nämnas när det gäller frågan om svensk domsrätt och säkerhetsåtgärder. I Svea hovrätts beslut mål Ö 2848-08 avsåg tvisten ett licensavtal avseende sändarrättigheter för fotbollsmatcher i Allsvenskan mellan det svenska bolaget C More Entertainment AB och det schweiziska bolaget Kentaro AG. I samband med att C More Entertainment påkallade skiljeförfarande i Stockholm ansökte man om säkerhetsåtgärder hos Stockholms tingsrätt. Tingsrätten ansåg att svensk domsrätt förelåg och biföll ansökan om säkerhetsåtgärder, trots att Kentaro AG varken hade sitt hemvist eller några utmätbara tillgångar i Sverige. Motiveringen till utgången i målet var emellertid inte att skiljeförfarandet pågick i Sverige, utan att det fanns en annan *faktisk* anknytning till Sverige i form av sändarrättigheter till svenska fotbollsmatcher.

Det ovan redovisade rättsfallen, och i synnerhet EU-domstolens dom C-391/95 och NJA 1994 not C 48, tyder enligt min mening på att det krävs en faktisk eller verklig anknytning till Sverige för att svensk domsrätt ska kunna föreligga avseende ansökningar

²²³ Heuman (2003), s 699-700 och Shaughnessy (2006), s 309.

²²⁴ Pålsson (1996), s 390 – 401.

om säkerhetsåtgärder i internationella skiljeförfaranden. Det torde således inte vara tillräckligt med parternas avtal om platsen för förfarandet som ensam anknytningsfaktor. För att nå en klar slutsats i denna fråga bör emellertid uttalanden i den juridiska litteraturen undersökas närmare, vilket ska göras under nästföljande rubrik.

5.3.2 Om parternas avtal om platsen för förfarandet som anknytningsfaktor

Inledningsvis kan sägas att frågan huruvida platsen för skiljeförfarandet eller parternas avtal om detta ska - eller kan - påverka svensk domsrätt i fråga om ansökningar om säkerhetsåtgärder knappt har uppmärksammats i den juridiska doktrinen. Äldre doktrinuttalanden är dessutom av föga värde såsom vägledning, eftersom man under lång tid ifrågasatte om något utöver de interna forumreglerna i RB 10 kap. kunde grunda svensk domsrätt överhuvudtaget.²²⁵

Welamson har senare berört frågan om svensk domsrätt avseende säkerhetsåtgärder i internationella skiljeförfaranden. Welamson anser, åtminstone beträffande vitesföreläggande för att säkerställa framtida verkställighet av skiljedomen, att platsen för förfarandet *inte* kan vara domsrättsgrundande beträffande yrkanden om säkerhetsåtgärder.²²⁶ Han konstaterar att en analogi till 26 § SkmL²²⁷ – som avgjorde utgången i NJA 1989 s 143 – inte torde vara möjlig avseende ansökan om säkerhetsåtgärder av det skälet att parterna, genom sitt avtal, inte kan anses förfoga över åtgärder som domstol eller exekutiva myndigheter kan företa i relation till ett skiljeförfarande.²²⁸ Samma åsikt företräds av andra författare och bl.a. Möller uttalar, som om det vore en självklarhet, att ”en överenskommelse om att ett skiljeförfarande ska äga rum på en viss ort grundar inte någon behörighet för domstolen för denna ort att meddela säkerhetsåtgärder”.²²⁹

De doktrinuttalanden man kan finna samt den praxis som ovan redovisats är emellertid daterade före NJA 2010 s 508 och det kan därför vara av intresse att titta närmare på skälen till varför man inte ansett att parternas avtal ensamt kan grunda domsrätt i den aktuella frågan. Varken praxis eller doktrinuttalanden i frågan är visserligen särskilt utförligt motiverade. Man kan, enligt min mening, emellertid urskilja åtminstone två skäl; Det ena skälet tycks vila på *lämplighetsöverbäganden*, innebärande att domsrätt endast bör föreligga i det land där - i första hand - egendomen är belägen.

²²⁵ Dennemark (1961), s 62 f.

²²⁶ Welamson (1993), s 486.

²²⁷ Motsvarar nu gällande 43-47 §§ LSF.

²²⁸ Welamson (1993), s 486.

Det andra kan sägas sammanhånga med säkerhetsåtgärdernas *särskiljbarhet*, innebärande att det inte finns en tillräcklig koppling till skiljeförfarandet som sådant för att behandla ett yrkande som en skiljedomsrättslig fråga.

Till det första skälet hör att det allmänt sett anses motiverat att säkerhetsåtgärder kan sökas i en sådan stat som har en faktisk anknytning till föremålet för de begärda åtgärderna.²³⁰ Pålsson kallar det för det "naturliga forumet".²³¹ Med detta menas att om domsrätt inte skulle grundas på faktisk anknytning, så skulle många praktiska problem kunna uppstå. Om egendomen exempelvis inte befinner sig i samma stat som parterna utpekat i sitt skiljeavtal förutsätts exempelvis att staten där egendomen befinner sig erkänner den utländska domstolens beslut, vilket inte alltid är möjligt. Eftersom de flesta rättsordningar dessutom innehåller domsrätsregler för dessa frågor baserade på svarandens hemvist eller egendomens belägenhet kan en annan ordning dessutom ge upphov till litispensproblem eller motstridiga domar. En domsrätsregel avseende säkerhetsåtgärder torde möjligtvis behöva vara motiverad på detta sätt, av den enkla anledningen att de begärda åtgärderna är exekutiva och rent praktiska.

Det andra skälet, gällande särskiljbarhet, kan bl.a. spåras i de ovan redogjorda uttalandena av Welamson och kanske mer tydligt i Schlosser's utlåtande om Marc Rich – domen.²³² Schlosser påpekar att Brysselkonventionens undantag avseende skiljeförfarande endast borde omfatta skiljeförfarandet som sådant och inte "anknytande judiciella förfaranden". Samma ståndpunkt tycks ligga till grund för EU-domstolens dom C-391/95. Domen och Schlosser's uttalande vilket ger stöd för att parterna, genom sitt skiljeavtal, inte kan förfoga över domsrätten avseende säkerhetsåtgärder. Man menar således att eftersom ansökningar om säkerhetsåtgärder inte direkt hör till skiljeförfarandet, så är annan anknytning än parternas avtal om platsen för skiljeförfarandet i första hand relevant.

Det sistnämnda skälet föranleder mig att avslutningsvis göra en koppling till den distinktion som ovan skapats utifrån skälen till domsrätsregeln i NJA 2010 s 508 (se avsnitt 5.2.3.2). För det första *bekräftas* det faktum att domsrätsregeln inte gäller för yrkanden om säkerhetsåtgärder att den föreslagna distinktionen kan användas för att avgöra när NJA 2010 s 508 har prejudiciell verkan eller inte. En ansökan om

²²⁹ Möller (2003), s 253 och Schlosser (1989), s 317.

²³⁰ Möller (2003), s 254.

²³¹ Pålsson (1994), s 14.

²³² EU-domstolens dom mål C-190/89.

säkerhetsåtgärder betraktas inte som en ”skiljedomsrättslig fråga”, vilket verkar leda till att principen om partsautonomi inte är bestämmande för svensk domsrätt avseende ansökningar om säkerhetsåtgärder. Detta ger kanske främst EU-domstolens praxis och den gällande definitionen av ”skiljeförfarande” i Bryssel I-förordningen stöd för. För det andra kan slutsatserna och skälen till varför denna ordning gäller för säkerhetsåtgärder vara *vägledande* för i vilka andra fall parternas avtal om platsen för förfarandet inte är tillräckligt som anknytningsfaktor.

5.4 Ansökan om editionsföreläggande och regelns tillämplighet

5.4.1 Svensk domsrätt och ansökan om editionsföreläggande

Enligt 26 § LSF får part efter skiljemännens tillstånd ansöka om bevisupptagning vid allmän domstol (se avsnitt 3.4.2 ovan). I bestämmelsen inbegrips ansökan om editionsföreläggande. Svensk domsrätt är en förutsättning för att en svensk domstol ska kunna uppta en sådan ansökan.²³³ Frågan om svensk domsrätt, specifikt gällande editionsyrkanden i skiljeförfarande, tas varken upp i svensk lag eller förarbeten.

Det enda exemplet i praxis är hovrättsfallet Ö 8181-10 som omnämnts ett flertal gånger ovan. Målet gällde en ansökan om editionsföreläggande som gjorts av det ryska bolaget Joint Stock Company Acron rörande handlingar som befann sig hos motparten, det norska bolaget Yara International ASA. Målet behandlade i stora delar de materiella rekvisiten för edition och om det fanns ”synnerlig anledning” att utlämna de förevarande handlingarna, men hovrätten behandlade inledningsvis frågan om svensk domsrätt i korthet. Hovrätten nådde slutsatsen att svensk domsrätt förelåg trots att de berörda handlingarna sannolikt var belägna i Norge, där motpartsbolaget var registrerat. Skälen till denna slutsats är kortfattade och inleds med en hänvisning till NJA 2010 s 508. Hovrätten anser att det av HD:s avgörande följer att det, även för ansökningar om editionsföreläggande, är avgörande för svensk domsrätt att parterna har avtalat om att förfarandet ska äga rum i Sverige. Man konstaterar att ”eftersom det är ostridigt att parterna har avtalat om att skiljeförfarandet ska äga rum i Sverige, så föreligger svensk domsrätt”.

Som antytts tidigare kan riktigheten av hovrättens beslut ifrågasättas. Att svensk domsrätt, beträffande ansökningar om editionsföreläggande, ensamt skulle kunna

grundas på parternas avtal om platsen för förfarandet förefaller märkligt. Uttalanden i doktrin tyder nämligen på att domstolen i det land som parterna avtalat ska vara platsen för förfarandet inte bör vara behörig att pröva en ansökan om editionsföreläggande som är riktad mot part som är bosatt i ett annat land eller som avser handlingar som finns i ett annat land.²³⁴ Om endast platsen för förfarandet är domsrättsgrundande leder detta till att förverkligandet av ett eventuellt beslut kan bli beroende av möjligheterna att verkställa föreläggandet i det land där handlingar är belägna eller där parten mot vilken ansökan riktats har sin hemvist.

Ett editionsföreläggande för parter i ett skiljeförfarande kan vara särskilt problematiskt att verkställa i detta sammanhang. Eftersom skiljeförfarande är undantaget från Bryssel I-förordningen omfattas sannolikt inte heller editionsförelägganden i skiljeförfaranden.²³⁵ New York-konventionen gäller därutöver i princip endast slutgiltiga skiljedomar, varför ett editionsföreläggande inte heller torde kunna verkställas med stöd i New York-konventionen. Bland annat på grund av detta problem torde det "naturliga forumet" för bevisupptagning därför vara beläget i det land där den sökta åtgärden ska vidtas.²³⁶ Detta kan visserligen självfallet sammanfalla med den ort som utpekats i skiljeavtalet. Så förhåller det sig emellertid inte alltid och av den anledningen torde det vara främmande att uppställa en regel med innebörden att parternas avtal om platsen för skiljeförfarandet är tillräcklig anknytningsfaktor för att grunda svensk domsrätt vid ansökningar om editionsföreläggande om parterna, handlingarna eller skiljeförfarandets faktiska genomförande kan kopplas till en annan stat.

Till och med i engelsk skiljedomsrätt, där parternas avtal om platsen för förfarandet är ensamt domsrättsgrundande i stor utsträckning, är kravet på anknytning vanligtvis högre i fråga om editionsförelägganden. Att det naturliga forumet för bevisupptagning är sammankopplat med handlingars eller vittnens rumsliga belägenhet bekräftas genom regeln att engelsk domstol är behörig även om sätet för skiljeförfarandet är beläget utanför Storbritannien, men om bevisning eller vittnen befinner sig inom engelskt territorium.²³⁷ Om Storbritannien däremot är utpekad av parterna som platsen för förfarandet, men bevismaterialet befinner sig utomlands, kan part *endast i vissa fall*

²³³ Heuman (1999), s 470 f.

²³⁴ Brocker (2001), s 20.

²³⁵ Pålsson (1994), s 13 f.

²³⁶ Pålsson (1994), s 14.

²³⁷ English Arbitration Act (1996) artikel 2 (3).

ansöka om editionsföreläggande till engelsk domstol, som därefter om ansökan tas upp sänder en begäran till utländska myndigheter för att arrangera exempelvis ett vittnesförhör. Huruvida engelsk domstol är beredd att göra detta, eller på egen hand pröva en ansökan om editionsföreläggande, för handlingar eller parter som befinner sig på utländsk ort är beroende av den främmande statens nationella lagstiftning.²³⁸

5.4.2 Om parternas avtal om platsen för förfarandet som anknytningsfaktor

I avsaknad av otvetydigt rättsligt stöd för frågan om svensk domsrätt och editionsförelägganden är det påkallat att återvända till den tidigare behandlade distinktionen mellan ”skiljedomsrättsliga” och ”icke-skiljedomsrättsliga” frågor (avsnitt 5.2.3.2 och 5.3.2). För att här besvara frågan om HD:s domsrätsregel även omfattar editionsyrkanden ska således skälen till HD:s avgörande prövas i förhållande till ansökningar om editionsförelägganden. Som jämförelse ska även de skäl som motiverat att säkerhetsåtgärder inte omfattas av domsrätsregeln användas. Med detta tillvägagångssätt torde slutsatser kunna dras i frågan om ansökan om editionsföreläggande kan anses vara en ”skiljedomsrättslig fråga” eller inte.

För att inleda med principen om partsautonomi, vilken i huvudsak motiverat utgången i NJA 2010 s 508, kan först återigen sägas att parternas förfoganderätt sannolikt som utgångspunkt avser *skiljeförfarandet*. Huruvida en ansökan om editionsföreläggande under förfarandets gång omfattas av parternas frihet att bestämma över förfarandet är en svår avvägning. Enligt Pålsson bör bevisupptagning i skiljeförfarande omfattas av Brysselkonventionens definition av ”skiljeförfarande”.²³⁹ Det finns emellertid, enligt min mening, många skäl som talar för att bevisupptagning i allmän domstol bör skiljas från skiljeförfarandet som sådant. För det första är bevisupptagning knappast något som är specifikt för skiljeförfaranden. För det andra är inte domstolens inkoppling eller ett exigibelt föreläggande direkt nödvändigt för att skiljeförfarandet ska kunna fortgå i detta avseende. Skiljemännen och parterna kan utan domstols försorg ordna med bevisupptagning och skiljemännen kan till och med ha en befogenhet att *hindra* bevisupptagning i allmän domstol, eftersom skiljemännens tillstånd, enligt 26 § LSF, krävs för att sådan bevisupptagning ska få ske.

²³⁸ Tweddale & Tweddale (2007), s 713.

²³⁹ Pålsson (1994), s 14 f.

Samma överväganden ger stöd för att bevisupptagning ska behandlas på motsvarande sätt som säkerhetsåtgärder i domsrättsfrågan. Ett av de skäl som tycks motivera att säkerhetsåtgärder inte omfattas av HD:s domsrättsregel är att yrkanden om säkerhetsåtgärder är särskiljbara från skiljeförfarandet. Visserligen är inte bevisupptagning endast ett "anknytande judiciellt förfarande" i samma mån som säkerhetsåtgärder. Bevisupptagning är i högre grad sammankopplad med de materiella rättsfrågor som skiljemännen exklusivt är behöriga att pröva. Domstols medverkan beträffande bevisningen är ändock, i likhet med vad som är fallet vid ansökan om säkerhetsåtgärder, ett "andrahandsalternativ" eftersom skiljemännen själva kan meddela beslut om både edition och säkerhetsåtgärder. Det är i båda fallen sanktionsbehovet som motiverar denna "dubbla möjlighet" för parterna att både kunna vända sig till skiljemännen och allmän domstol för samma typ av ärende. Den i princip största skillnaden ligger i att bevisupptagning i allmän domstol, till skillnad från ansökningar om säkerhetsåtgärder, kräver skiljemännens tillstånd. Detta talar, enligt min mening, snarast för att HD:s domsrättsregel är än mer olämplig i fråga om bevisupptagning. Varför ska en framställning, som parterna "beställer" endast vid behov, omfattas av parternas rätt att disponera över skiljeförfarandet?

Slutligen ska nämnas det andra skälet som motiverar en annorlunda domsrättsregel avseende säkerhetsåtgärder, dvs. att forumet där åtgärden vidtas eller där egendomen finns är det mest naturliga forumet. Kravet på denna faktiska anknytning till föremålet som ska utsättas för säkerhetsåtgärder torde även kunna göra sig gällande när handlingar ska bli föremål för edition.²⁴⁰ Ovan har exempelvis nämnts vissa problem gällande verkställigheten av föreläggandet för det fallet att domsrätt inte grundas på det "naturliga forumet". Litispensproblem torde visserligen inte uppstå i samma utsträckning som vid ansökan om säkerhetsåtgärder, eftersom editionsyrkanden ofta inte kan framställas förrän det huvudsakliga målet anhängiggjorts, vilket skiljeavtalet utgör hinder för i de flesta rättsordningar. Yrkanden om bevisupptagning kan dock framställas innan mål anhängiggjorts och grundas på regler som motsvarar 41 kap. 1 § RB och därför kan litispensproblem, åtminstone i någon mån, även uppstå i denna situation om domsrätt kan grundas på en sådan svag anknytning som parternas avtal om platsen.

Sammanfattningsvis bör ansökningar om editionsföreläggande, enligt min mening, inte omfattas av HD:s domsrättsregel av samma skäl som motiverar att ansökningar om

säkerhetsåtgärder. Om rättstillämparen kan negligera hovrättens beslut Ö 8181-10 fullständigt är emellertid tveksamt. Huruvida hovrätten väljer att publicera hovrättens beslut eller inte kan kanske komma att vara en fingervisning i detta avseende. Det finns åtminstone, enligt ovanstående, goda skäl att ifrågasätta beslutet.

5.5 Om tidpunkten för domstolens medverkan som avgörande faktor

Enligt ovanstående har slutsatsen nåtts, att ansökningar om säkerhetsåtgärder och editionsförelägganden inte ska, eller åtminstone inte bör, omfattas av HD:s domsrättsregel. I detta och nästkommande avsnitt ska kort utredas om man kan dra mer generella slutsatser utifrån detta resultat. Finns det något mer att säga om vad det är som gör ett enskilt yrkande till ett ”skiljedomsrättsligt yrkande” och som gör att det därmed ska omfattas av HD:s domsrättsregel?

Eftersom den, kanske enda, typen av yrkanden som med säkerhet inte omfattas av HD:s domsrättsregel är yrkanden om säkerhetsåtgärder kan man fråga sig om domsrättsreglerna kan påverkas av att skiljeförfarande i dessa fall ännu inte har inletts eller möjligtvis befinner sig i ett tidigt skede. Blir kopplingen starkare till skiljeförfarandet om skiljeförfarandet har inletts?

En översiktlig genomgång av den praxis som befäster slutsatsen att säkerhetsåtgärder inte omfattas av HD:s domsrättsregel tyder dock på att tidpunkten *inte* har någon avgörande betydelse. I både NJA 1994 not C 48 och EU-domstolens mål C-391/95 framställdes exempelvis ansökningarna om säkerhetsåtgärder under tiden då skiljeförfarandet pågick. Ingen skillnad i domsrättsfrågan tycks således göras mellan yrkanden om säkerhetsåtgärder som framställs innan skiljeförfarandet har inletts och yrkanden som framställs under tiden då skiljeförfarandet pågår. Inget annat i domarna tyder heller på att tidpunkten för domstolens beslut skulle ha haft någon avgörande betydelse.

Man torde därmed inte heller kunna dra några generella slutsatser om att andra yrkanden som anhängiggörs vid allmän domstol *innan* skiljeförfarandet har inletts skulle falla utanför domsrättsregeln i NJA 2010 s 508. Eftersom HD:s avgörande gäller fastställelsestalan avseende skiljeavtalets giltighet talar ju detta exempelvis för att även om en sådan talan väcks i domstol som självständigt processföremål innan skiljeförfarande har påkallats, så torde parternas avtal om platsen för skiljeförfarandet

²⁴⁰ Jfr Möller (2003), s 254.

vara tillräcklig anknytning för svensk domsrätt. Det sägs nämligen inte heller i HD:s avgörande något om att tidpunkten för fastställsetalan skulle spela någon roll. Även om man kan argumentera för att kopplingen till skiljeförfarandet inte är lika stark om talan framställs självständigt innan skiljeförfarande har påkallats, så torde den tidsmässiga relationen till skiljeförfarandet inte spela någon särskild roll under några omständigheter.²⁴¹

Detta befäster snarare likheten mellan ansökningar om säkerhetsåtgärder och ansökningar om bevisupptagning, vilket möjligtvis kan motivera att domsrätsfrågan också behandlas lika i båda fallen. Domstols medverkan avseende båda typer av ansökningar kan nämligen göras i samma skede av förfarandet.

5.6 Om framställningens art som avgörande faktor

Ovanstående tyder genomgående på att det är yrkandets art som har varit avgörande för om HD:s domsrätsregel ska gälla eller inte. De yrkanden som faller, eller som möjligtvis borde falla, utanför regeln är sådana som enligt ovan redovisade distinktion inte är ”skiljedomsrättsliga”. Generella slutsatser i denna fråga är inte särskilt nödvändiga, då det inte finns särskilt många andra yrkanden än de som ovan behandlats mer ingående som kan tänkas vara ”icke-skiljedomsrättsliga” i samma mening. Det som i första hand kan hänföras till den kategorin, vid sidan om bevisupptagning och säkerhetsåtgärder, är talan om bevisupptagning till framtida säkerhet. För övriga yrkanden som part i ett internationellt skiljeförfarande (se ovan avsnitt 3) framställer finns inte samma skäl för att likställa dem med yrkanden om säkerhetsåtgärder.

Orsakerna till varför dessa tre typer av yrkanden inte bör underkastas HD:s domsrätsregel är många och de har i stor utsträckning behandlats under rubriken om säkerhetsåtgärder ovan. Sammanfattningsvis kan de dock sägas bestå i att det av praktiska skäl är lämpligt med en *verklig* anknytning till domstolsstaten i dessa fall. Det förefaller därutöver märkligt att motivera domsrätt i dessa fall på grundval av principen om partsautonomi. Verkställighetsfrågan är också central som skäl för att särskilja dessa yrkanden, eftersom t.ex. ett domstolsbeslut om edition i skiljeförfarande kan ”falla

²⁴¹ Jfr Pålsson (1994), s 13 f.

mellan konventionerna” och därmed riskera att inte kunna verkställas i andra stater om domsrättsregeln skulle gälla.²⁴²

Man bör visserligen observera vissa skillnader mellan dessa tre yrkanden, som möjligtvis kan ha betydelse för frågan om de alla ska behandlas lika i domsrättsfrågan. För det första finns *uttryckligt* rättsligt stöd för att yrkanden om säkerhetsåtgärder är skilda från skiljeförfarandet i viss mån samt att sådana yrkanden inte omfattas av undantaget i Bryssel I-förordningen.²⁴³ Detta finns inte för yrkanden om bevisupptagning till framtida säkerhet samt ansökningar om editionsförelägganden, även om motsvarande utgång kan motiveras av liknande skäl. Domsrättsfrågan är i princip inte behandlad i litteraturen vad gäller bevisupptagning. Hovrättens beslut Ö 8181-10 ger, trots att utgången kan ifrågasättas, dessutom stöd för att HD:s domsrättsregel ska gälla ansökan om editionsföreläggande.

5.7 Sammanfattande slutsatser

Principen om partsautonomi ger parterna i ett skiljeförfarande en rätt att förfoga över domsrättsfrågan i väldigt stor utsträckning, vilket NJA 2010 s 508 har tydliggjort. Detta innebär att parternas avtal om platsen för förfarandet är tillräckligt som anknytningsfaktor för att grunda svensk domsrätt avseende de flesta yrkanden som framställs från part i ett internationellt skiljeförfarande. Som ovanstående redogörelse har visat torde emellertid inte HD:s domsrättsregel generellt gälla för alla yrkanden som sådana parter kan tänkas göra.

Gällande rätt tyder starkt på att en annan ordning gäller för ansökan om säkerhetsåtgärder vid allmän domstol, oavsett vid vilken tidpunkt under förfarandet som en sådan ansökan görs. Vid en undersökning av motiven till särbehandlingen av säkerhetsåtgärder talar dessutom starka skäl för att HD:s domsrättsregel inte ska gälla avseende talan om framtida bevissäkring eller bevisupptagning under förfarandets gång. Med detta inte sagt att parternas avtal om platsen för förfarandet *saknar* betydelse i sådana mål. Det har dock visat sig vara olämpligt av flera anledningar om avtalet skulle vara ensamt avgörande i dessa fall. Faktorer som svarandens hemvist eller egendomens

²⁴² Se Van den Berg (1996), s 46 och Bocker (2001), s 29.

²⁴³ Se EU-domstolens dom mål C-391/95, Heuman (2010/11), s 967 och NJA 1994 s 45.

rumsliga belägenhet torde i sådana mål också ha betydelse som domsrättsgrunder vid sidan om platsen för skiljeförfarandet.

Praxis i allmänna förmögenhetsrättsliga mål torde kunna vara vägledande för svensk domsrätt vid sådana yrkanden, även om det är osäkert i vilken utsträckning så bör vara fallet.²⁴⁴ Detta torde även gälla samtliga andra yrkanden i skiljedomsrättsliga frågor, för de fall platsen för förfarandet ännu inte har bestämts av parterna. Här utgör 47 § 2 st en utgångspunkt för att andra anknytningsfaktorer än platsen för förfarandet kan vara domsrättsgrundande. Det är emellertid även här osäkert i vilken mån allmän förmögenhetsrättslig praxis kan vara vägledande.

Slutligen får sägas att HD:s domsrättsregel har en stark genomslagskraft och den är i någon mening normerande för svensk domsrätt i internationella skiljeförfaranden, oavsett vilket yrkande som framställts till allmän domstol. Den kan emellertid inte generellt tillämpas i alla sådana mål och alltid tas för given, vilket hovrätten tycks ha gjort i Ö 8181-10.

6 NÅGRA AVSLUTANDE KRITISKA SYNPUNKTER

6.1 Är HD:s domsrättsregel lämplig?

6.1.1 Genomslag för allmänna intressen

Även om HD:s domsrättsregel i stora drag utgör gällande rätt kan man fråga sig om denna ordning verkligen är lämplig. Varför ska svenska domstolar befatta sig med yrkanden och ansökningar i högre utsträckning avseende skiljedomsrättsliga frågor än i övriga mål?²⁴⁵ Varför ger parternas frihet att avtala om platsen för skiljeförfarandet egentligen parterna per automatik en rätt att förfoga över i vilka fall svensk domsrätt ska föreligga?

Skälen till detta behandlas inte närmare i HD:s avgörande eller i den juridiska litteraturen. Man bör visserligen uppmärksamma att HD:s avgörande är kompatibelt med de syften som uppbär skiljeförfarandet som internationell tvistelösningsform, vilka diskuterats ovan (avsnitt 2.1.1). Att en rättsteknisk faktor, såsom angivelsen i avtalet, avgör samtliga processuella domsrättsfrågor bidrar till att parterna med lätthet kan skapa

²⁴⁴ Jfr Heuman (2010/11), s 968.

ett centraliserat och neutralt forum. Om nu partsautonomi ska motivera när svensk domsrätt föreligger, kan även detta förklara varför domstolar ska befatta sig med skiljedomsrättsliga frågor i högre utsträckning än vad som tidigare varit fallet. Som tidigare nämnts är ju principen mer långtgående inom skiljedomsrätten än inom den ordinära civilprocessen.²⁴⁶ Detta är emellertid syften och intressen som uppbär *skiljeförfarandet* och torde således inte direkt ha något att göra med nationella domstolars verksamhet. Regler avseende domstolarnas verksamhet kan inte endast motiveras av parternas intressen. För sådana regler torde både statliga och allmänna intressen även ha betydelse.²⁴⁷

Traditionellt sett gäller som kriterium för svensk domsrätt att det ska föreligga ett svenskt rättskipningsintresse. HD:s avgörande torde inte innebära att denna uppfattning är överspelad, utan snarare att parternas avtal om platsen för skiljeförfarande numera anses tillräckligt för att ett svenskt rättskipningsintresse ska anses föreligga. Det är, som ovan nämnts, tveksamt vad som är förklaringen till varför det förhåller sig på det sättet, att endast en angivelse i parternas avtal får som rättsverkan att svenskt rättskipningsintresse föreligger. Vid närmare läsning av exempelvis Shaughnessy's artikel i SIAR 2005:2, vilken HD hänvisar till i NJA 2010 s 508, tycks kopplingen mellan parternas avtal och svenskt rättskipningsintresse motiveras med argumentet att Sveriges ställning som ett attraktivt skiljemannaland måste bevaras.²⁴⁸ Det förefaller emellertid, enligt min mening, märkligt om svenskt rättskipningsintresse ska anses föreligga på grund av sådana rent kommersiella skäl.

6.1.2 Vad är egentligen svenskt rättskipningsintresse?

Innebörden av svenskt rättskipningsintresse uppmärksammas av Bogdan i en rättsfallskommentar angående NJA 2010 s 508. Bogdan noterar att rättskipningsintresset behandlas något annorlunda i kritiken av Titan-målet och sedermera i avgörandet NJA 2010 s 508 och konstaterar att rättskipningsintresset här är "av ett lite ovanligt slag". Svenskt rättskipningsintresse tycks i målet inte ha att göra med sakens faktiska anknytning till Sverige, utan snarare med en önskan om att upprätthålla Stockholms

²⁴⁵ Se t.ex. Bogdan (2008), s 129 om prorogation i allmänna förmögenhetsrättsliga mål.

²⁴⁶ Mustill & Boyd (1989), s 282 och Heuman (2003), s 250.

²⁴⁷ Bogdan (2008), s 114 f.

²⁴⁸ Shaughnessy (2005), s 274.

position som en populär plats att förlägga skiljeförfaranden i.²⁴⁹ Bogdan uttalar vidare att denna önskan inte kan anses ha något att göra med *Sverige*, utan kanske snarare med privata aktörer som är inblandade i skiljeförfaranden på olika sätt.

Man kan däremot, lite försiktigt, påstå att det snarare ligger i rättsvetenskapens och det praktiska rättslivets intresse att skiljeförfaranden i högre utsträckning förläggs i Sverige. De kommersiella vinster som skiljeförfaranden genererar tillkommer i första hand partsombud, skiljemän och de som anlitas för att inge rättsutlåtanden i skiljetvisterna. Skiljemännen åtnjuter därutöver, ironiskt nog, skattelättnader när parterna i skiljeförfarandet inte har sin hemvist i Sverige. Att anklaga juridiska författare för att konstruera sina åsikter utifrån egenintressen är visserligen lite väl långtgående. Det är dock svårt att se vad i intresset av att bevara Sverige som skiljemannaland som är så ”svenskt” att det ska motivera regleringen av domstolarnas verksamhet. Det som närmast kan motiveras ur svensk, politisk synpunkt är att fler skiljeförfaranden på svenskt territorium möjligtvis uppmuntrar till fler avtal med svenska näringsidkare, vilket i sin tur stimulerar det svenska näringslivet.

Det är möjligtvis rent felaktigt att knyta frågor om svenskt rättskipningsintresse till Sveriges internationella ställning som skiljemannaland. Man talar visserligen om ett internationellt harmoniseringsbehov i förarbetena.²⁵⁰ Detta nämns emellertid inte i förhållande till diskussioner om svenskt rättskipningsintresse eller svensk domsrätt.²⁵¹ Det finns därför ingen anledning att utgå från något annat än att begreppet ”svenskt rättskipningsintresse” borde ha samma innebörd som vid frågan om domsrätt vid andra slags förfaranden.

I begreppet rättskipningsintresse torde traditionellt sett *allmänna* intressen innefattas, vilka tycks ha negligerats i NJA 2010 s 508. Domstols medverkan finansieras, i den del parterna inte står för kostnaderna, av svenska skattebetalares pengar.²⁵² Att utvidga den svenska domsrätten leder dessutom till att nationella domstolars målbilans påverkas, vilket i sin tur får den konsekvensen att andra anhängigjorda mål får en längre handläggningstid. Visserligen kan sägas att dessa synpunkter mestadels är av principiell art. Den egentliga påverkan som en utvidgning av domsrätten får både tids- och kostnadsmässigt torde knappast vara märkbar. Sammanfattningsvis kan åtminstone sägas

²⁴⁹ Bogdan (2011), s 898.

²⁵⁰ Se prop. 1998/99:35, s 40 f. och Shaughnessy (2005), s 274.

²⁵¹ Se prop. 1998/99:35, s 187 f.

²⁵² Bogdan (2008), s 114.

att det möjligtvis inte är motiverat att man ska begagna sig av HD:s domsrättsregel enbart på grund av kommersiella intressen samt för att regeln är ”lätthanterlig” för domstolarna. Den egentliga innebörden av svenskt rättskipningsintresse bör möjligtvis beaktas i högre utsträckning.

7 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Böcker

Blackaby, N, Partasides, C, Redfern, A, Hunter, M, *Redfern & Hunter on International Arbitration*, 5 uppl., Oxford (2009).

Bogdan, M, *Svensk internationell privat- och processrätt*, 7 uppl., Norstedts (2008).

Born, G, *International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International (2009).

Born, G & Rutledge, P, *International Civil Litigation in United States Courts*, 4 uppl., (2007).

Cars, T, *Lagen om skiljeförfarande – en kommentar*, 3 uppl., Stockholm (2001).

Craig, L, Park, W, Paulsson, J, *International Chamber of Commerce Arbitration*, 3 uppl., (2000).

Dennemark, S, *Om svensk domstols behörighet i internationella förmögenhetsrättsliga mål*, (1961).

Derains, Y & Schwartz, E, *A Guide to the ICC Rules of Arbitration*, 2 uppl., Kluwer Law International (2005).

Fitger, P, *Rättegångsbalken*, suppl. 53 del 1, Stockholm (2006).

Friedland, P, *Arbitration Clauses for International Contracts*, 2 uppl., (2007).

Gaillard, E & Savage, J, *Fouchard Gaillard Goldman on International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International (1999).

Harris, B, Planterose, R & Tecks, J *The Arbitration Act 1996: A Commentary*, Wiley-Blackwell (2003).

Heuman, L, *Arbitration Law of Sweden: Practice and procedure*, JurisNet LLC (2003).

Heuman, L, *Skiljemannarätt*, Norstedts, Stockholm (1999).

Holtzmann, H, & Neuhaus, J, *A Guide to the UNCITRAL Arbitration Rules*, Haag (1991).

Jänterä-Jareborg, M, *Svensk domstol och utländsk rätt – En internationellt privat- och processrättslig studie*, Iustus (1997).

Lew, J, Mistelis, L & Kröll, S, *Comparative International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International (2003).

Lindskog, S, *Skiljeförfarande – En kommentar*, Norstedts (2005).

Madsen, F, *Skiljeförfarande i Sverige – En kommentar till lagen (1999:116) om skiljeförfarande och till reglerna för Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut*, 2 uppl., Jure Förlag (2009).

Mustill, M & Boyd, S, *The law and practice of commercial arbitration in England*, 2 uppl., Butterworths (1989).

Oldenstam, R, Andersson, F, Monell, C, *Guide till kommersiell tvistelösning – Tvistelösningsmetoder och klausuler i svenska och internationella avtal*, Mannheimer Swartling (2010).

Olsson, B & Kvart, J, *Lagen om skiljeförfarande – En kommentar*, Norstedts (2000).

Park, W, *Arbitration of International Business Disputes – Studies in law and practice*, Oxford (2006).

Pålsson, L, *Brysselkonventionen, Luganokonventionen och Bryssel I-förordningen*, Stockholm (2002).

Redfern, A, Hunter, M, Blackaby, N & Partasides, C, *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, 4 uppl., Sweet & Maxwell (2004).

Schlosser, P, *Das Rechts der internationalen privaten Schiedsgerichtsbarkeit*, 2 uppl., Tübingen (1989).

Sutton, D & Gill, J, *Russel on Arbitration*, 22 uppl., Sweet & Maxwell (2003).

Tweddale, A, & Tweddale, K, *Arbitration of Commercial Disputes – International and English Law and Practice*, Oxford (2007).

Yesilirmak, A, *Provisional Measures in International Commercial Arbitration*, Kluwer Law International (2005).

Öhrström, M, *Stockholms handelskammars skiljedomsinstitut: en handbok och regelkommentar för skiljeförfaranden*, Norstedts (2009). Ref: Öhrström (2009(2)).

Artiklar

Bagner, H, *The Swedish Challenge Procedure – an international perspective*, Festschrift till Lars Heuman, Jure 2008, s 15-32.

Bergman, L, *Sverige behöver en ny lag om skiljeförfarande*, Dagens juridik, publicerad den 21 april 2009.

Bogdan, M, *Svensk rättspraxis: internationell privat- och processrätt 2001-2005*, SvJT 2006, s 601-643.

Bogdan, M, *EG/EU-domstolens och svensk rättspraxis i internationell privat- och processrätt 2009-2010*, SvJT 2011, s 873-928.

Brocker, S, *Discovery in International Arbitration – the Swedish approach*, Stockholm International Arbitration Review, 2001:2, s 19-33.

Bühning-Uhle, A *Survey on Arbitration and Settlement in International Business Disputes*, in C Drahozal & R. Naimark, *Towards a Science of International Arbitration: Collected Empirical Research* (2005).

Hanotiau & Block, *The Law of 19 May 1998 amending Belgian Arbitration Legislation*, Arbitration International, Vol. 15, Nr. 97 (1999).

Heuman, L, *Editionsförelägganden i civilprocesser och skiljetvister del II*, JT 1989/90.

Heuman, L, *Svensk domsrätt på skiljedomsrättens område*, JT 2010/11, s 948-968.

Jarvin, S, *Internationellt. Skiljeförfarande för att lösa internationella affärstvister – reflektioner inför sekelskiftet*, SvJT 1994.

Jarvin, S & Dorgan, C, *Are Foreign Parties Still Welcome in Stockholm? The Svea Court's Decision in Titan Corporation v. Alcatel CIT S.A. Raises Doubts*, Mealy's International Arbitration Report, Vol 20, Nr 7 (2005).

Möller, G, *Om interimistiska säkerhetsåtgärder och skiljeförfarande*, ur *Festskrift till Edward Andersson*, Helsingfors (2003), s 247-260.

Nygh, P, *Provisional and Protective Measures in International Litigation – The Helsinki Principles*, 62 RabelsZ (1998), s 115-122.

Pålsson, L, *Säkerhetsåtgärder och andra interimistiska åtgärder i internationella tvister*, SvJT 1996, s 385-414.

Pålsson, L, *Skiljeförfarande och Bryssel/Luganokonventionerna*, SvJT 1994, s 1-13.

Shaughnessy, P, *When is an award deemed to have been rendered in Sweden – Observations by Patricia Shaughnessy*, Stockholm International Arbitration Review, 2005:2, s 264-274.

Shaughnessy, P, *The Swedish Approach Towards Arbitration*, The Swedish Arbitration Act of 1999 – Five Years On: A Critical Review of Strengths and Weaknesses, red. Heuman, L och Jarvin, S, JurisNet (2006).

Silberman, L, *International Arbitration: Comments from a Critic*, American Review of International Arbitration, Vol. 13, Nr. 9, (2002).

Söderlund, C, *When is an award deemed to have been rendered in Sweden – Observations by Christer Söderlund*, Stockholm International Arbitration Review, 2005:2, s 275-280.

Van den Berg, A, *The New York Convention: Summary of Court Decisions*, ASA Special Series No. 9, s 46-58.

Welamson, L, *Vite i samband med skiljetvister*, Festschrift till Bertil Bengtsson, Göteborg (1993), s 477-488.

Wetter, G, *The Present Status of the International Court of Arbitration of the ICC: An Appraisal*, American Review of International Arbitration, Vol. 1, Nr. 1 (1990).

Öhrström, M, *Sverige finns inte på kartan*, Affärsvärlden, publicerad den 9 september 2009. Ref: Öhrström (2009).

Offentligt tryck

Prop. 1998/99:35, *Ny lag om skiljeförfarande*

SOU 1995:65, *Näringslivets tvistlösning*

SOU 1994:81, *Ny lag om skiljeförfarande*

NJA II 1943, *Rättegångsbalken*

NJA II 1929 nr 1, *Ny lagstiftning om skiljemän*

Rapporter och internetkällor

Amsterdamfördraget om ändring av fördraget om Europeiska Unionen, fördragen om upprättandet av Europeiska Gemenskaperna och vissa akter som hör samman med dem, som trädde i kraft 1 maj 1999.

Kommissionens rapport KOM (2009) 174 slutlig om tillämpningen av rådets förordning (EG) nr 44/2001 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område.

Luxembourgprotokollet från den 3 juni 1971 angående domstolens tolkning av konventionen av den 27 september 1968 om domstols behörighet.

OJ 1979 C 59/1, Expertkommitténs rapport avseende Brysselkonventionen innehållande ”Jenard-rapporten” och ”Schlosser-rapporten”.

Europeiska Rådets dokument 770/99 – JUST CIV 60 av den 30 april 1999

Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut; Hem; Statistik,
<http://www.sccinstitute.se/?id=12109> (hämtat 2011-10-10).

Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut; Skiljeförfarande; Vad kostar det?,
<http://www.sccinstitute.se/skiljeforfarande/vad-kostar-det-4.aspx> (hämtat 2011-11-12).

Rättspraxis

Högsta domstolen

NJA 2010 s 508

NJA 2010 s 734

NJA 2008 s 406

NJA 2007 s 482

NJA 2006 s 354

NJA 2003 s 379

NJA 2000 s 538

NJA 1998 s 574

NJA 1994 s 45

NJA 1994 not C 48

NJA 1993 s 213

NJA 1989 s 143

NJA 1989 s 36

NJA 1986 s 729

NJA 1985 s 832

NJA 1981 s 386

NJA 1980 s 188

NJA 1971 s 417

NJA 1970 s 487

NJA 1966 s 450

NJA 1944 s 75

NJA 1912 s 263

NJA 1908 s 552

Hovrätten

RH 2010:75

RH 2005:1

RH 2004:64

RH 1990:46

RH 1984:125

Svea hovrätts beslut mål Ö 8181-10 (2011-03-09)

Svea hovrätts beslut mål Ö 9094-10 (2011-03-25)

Svea hovrätts beslut mål Ö 2848-08 (2008-04-24)

Hovrättens över Skåne och Blekinge dom mål T 1689-09 (2010-06-17)

Svea hovrätts dom mål T 7862-09 (2009-11-18)

Hovrättens för Västra Sverige dom mål T 2863-07 (2008-03-19)

Svea hovrätts dom mål T 2939-01 (2002-05-16)

SvJT 1958 rf s 13, Svea hovrätt

EU-domstolen

EU-domstolen, mål C-190/89, *Marc Rich mot Società Italiana Impianti* [1991] ECR I-38

EU-domstolen, mål C-125/79, *Denilauwer mot Couchet Frères* [1980] ECR I-1553

EU-domstolen, mål C-391/95, *Van Uden Maritime BV mot Kommanditgesellschaft in Firma Deco-Line m.fl.* [1998] ECR I-07091

EU domstolen, mål C-185/07, *Allianz SpA, tidigare Riunione Adriatica di Sicurtà SpA, Generali Assicurazioni Generali SpA mot West Tankers Inc.* [2009] ECR I-00663

Övriga domstolar

Eco-Net Wireless Ltd mot Vee Networks Ltd, Queens Bench Division (Commercial Court) [28 juni 2006] EWHC 1568 (Comm)

AD 1997 nr 27

AD 1995 nr 12